

dCIDOB 76. Pobles indígenes d'Amèrica.

Introducció.

Segons una de les definicions més utilitzades, els indígenes són els descendents d'aquells grups que vivien en una zona geogràfica determinada abans de la colonització, els quals han mantingut, en més o menys "puresa" des de l'establiment dels nous estats, les seves característiques culturals, econòmiques i de relació social. Al món són uns 300 milions de persones, les quals representen unes 5.000 cultures diferents distribuïdes per 70 països.

La colonització, i la consegüent imposició d'una nova cultura dominant, suposa l'obertura d'un procés de mestissatge, com també l'inici de la marginació de la cultura indígena i de la desaparició de moltes de les seves mil·lenàries pràctiques culturals. A això cal afegir que com a conseqüència d'aquesta situació, aquest sector de la població ha viscut i viu, majoritàriament, en unes condicions de pobresa i exclusió social.

A principi dels anys noranta l'ONU inclou en la seva agenda de prioritats la qüestió indígena. Pren consciència del fet que, si no s'adopten mesures que ho evitin, moltes d'aquestes cultures estan en perill d'extinció (ja han desaparegut centenars de llengües i tradicions indígenes). Així, es declara el Decenni Internacional dels Pobles Indígenes (1994-2004) i el Grup de Treball sobre Poblacions Indígenes acaba de redactar el 1993 "la Declaració de Drets Indígenes", de moment només una declaració de bones intencions, però ja un primer pas per la consecució del reconeixement i respecte dels drets d'aquests col·lectius culturalment diferenciats.

Tot aquest procés coincideix, i no és casualitat, amb l'enfortiment de la presència i les reivindicacions indígenes, tan a nivell local i estatal, com internacional. La proliferació d'organitzacions i mobilitzacions indígenes així ho constaten. Sobretot a partir dels anys vuitanta, des de les pròpies societats indígenes comencen a aixecar-se veus a favor de mantenir i potenciar la pròpia cultura.

Aquest monogràfic se centra en la localització i situació dels pobles indígenes del continent americà, principalment d'Amèrica Llatina, on en alguns països aquesta població arriba a representar un percentatge molt destacat. Precisament s'ofereix el perfil indígena de cinc països que tenen en la cultura indígena un referent molt important, això és, Mèxic, Guatemala, Equador, Perú i Bolívia. Per la redacció dels diferents articles hem comptat amb la col·laboració de representants destacats de pobles indígenes, com Rigoberta Menchú i Ricardo Ulcuango, els quals des dels càrrecs que ocupen lluiten pels drets dels seus pobles. Per altra banda, s'ofereix un panorama de la situació de les reserves índies als Estats Units, com també de la zona de Chiapas, aspecte aquest últim que no podem deixar de banda i que aquí intenta anar més enllà de la qüestió indígena. Per últim hem volgut saber, per boca del seu responsable, què fa la cooperació espanyola respecte als pobles indígenes de l'Amèrica Llatina. Esperem que aquestes petites pinzellades sobre un tema tan divers, complex i ric com és el de la població indígena, en general, i al continent americà en particular, contribueixin a obrir i enriquir un debat que esperem que cada vegada sigui més present.

indígenes D'AMÈRICA

dCIDOB 76. **Pobles indígenes d'Amèrica.**

Principals pobles indígenes d'Amèrica.

Principals pobles indígenes D'AMÈRICA ►

- 1 Lit-wat
- 2 Lheit-lit'en
- 3 Peigan
- 4 Lubicon Cree
- 5 Innu
- 6 Haudenosaunee/Mohawk
- 7 Lakota
- 8 Xoixons occidentals
- 9 Hopi/Diné (Navajo)
- 10 Mixe
- 11 Nàhua
- 12 Hichol
- 13 Trique
- 14 Tzotzil
- 15 Maia
- 16 Cakchiquel
- 17 Conjobal
- 18 Nàhuat/Lenka
- 19 Rama
- 20 Sumo
- 21 Miskito
- 22 Kuna
- 23 Guaymí
- 24 Embara-Waunan
- 25 Macú-Nukak
- 26 Emberà
- 27 Huaorani
- 28 Quítxua/Siona/Secoya/Cofan
- 29 Quítxua
- 30 Aguaruna
- 31 Yanesha
- 32 Asháninka
- 33 Aïmara
- 34 Chiname
- 35 Toba
- 36 Guarani
- 37 Maputxe/Pehuenche/Huilliche
- 38 Pataxo Ha-Ha-Hae
- 39 Mundurucú
- 40 Kaïabi
- 41 Sateré-Mawé
- 42 Kaïapo
- 43 Macusi
- 44 Ianomami

Font ► IWGIA, Anuario 1990

Estimacions de la població indígena d'Amèrica Llatina a la dècada dels vuitanta

	DADES DEL CENS		ESTIMACIONS ALTERNATIVES	
	nº d'indígenes	% sobre la pob. total	nº d'indígenes	% sobre la pob. total
Argentina	360.000	1,1
Belize	27.000	14,7
Bolivia	2.754.000	54,0	4.150.000	56,8
Brasil	225.000	0,2
Colòmbia	225.830	0,8	300.000	0,9
Costa Rica	26.000	0,9
Equador	3.100.000	29,5
El Salvador	1.000	0,02
Guatemala	2.536.523	42,0	3.900.000	43,8
Hondures	48.789	1,3	110.000	2,1
Mèxic	5.181.038	9,0	12.000.000	14,2
Nicaragua	48.000	1,2
Panamà	72.625	4,0	99.000	4,1
Paraguai	18.317	1,2	80.000	1,9
Perú	3.626.944	24,8	9.100.000	40,8
Veneçuela	140.562	0,9	150.000	0,8
Xile	550.000	4,2

Les estimacions de la població indígena a Amèrica Llatina varien significativament segons la font d'informació utilitzada. Per exemple, a Hondures, el cens de 1988 estima que la població indígena és de 48.789 persones, mentre que altres fonts (centres d'estudi, ONG) asseguren que arriba a les 110.000.

Font ► Psacharopoulos, Patrinos (1998) *Las poblaciones indígenas y la pobreza en América Latina*. Washington: Banco Mundial

Les tribus més extenses dels EUA

TRIBU	1980	1990
Cherokee	232.080	308.132
Navajo	158.633	219.198
Txipeva	73.602	103.826
Sioux	78.608	103.255
Choctaw	50.220	82.299
Pueblo	42.552	52.939
Apatxe	35.861	50.051
Iroquès	38.218	49.038
Lumbee	28.631	48.444
Creek	28.278	43.550
Blackfoot	21.964	32.234
Chickasaw	10.317	20.631
Potawatomi	9.715	16.763
Tohono O'odham	13.297	16.041
Pima	11.722	14.431
Tlingit	9.509	13.925
Seminolee	10.363	13.797
Atapascà (Alaska)	10.136	13.738
Cheyenne	9.918	11.456
Comanche	9.037	11.322
Païute	9.523	11.142
Salish	6.591	10.246
Yaqui	5.197	9.931
Osage	6.884	9.527

Font ► USA Today, April 28-1994

SITUACIÓ DE LA POBLACIÓ INDÍGENA AL MÓN ▶ El 1993 l'ONU registra 28 zones geogràfiques on es localitzen unes 5.000 cultures indígenes. Es calcula que aquestes cultures acullen, aproximadament, 300 milions de persones distribuïdes en més de 70 països, des de les regions àrtiques fins a l'Amazones i Austràlia. Només a Amèrica hi ha uns 42 milions d'indígenes, tenint en compte, però, que segons les fonts utilitzades aquesta xifra pot variar cap amunt o cap avall per raó de les diferents definicions i conceptes d'indígenes que s'usen en cada cas. Al Canadà habiten un total de 600.000, als Estats Units, repartits en 300 reserves índies, viuen uns 2 milions d'indígenes; Amèrica Central està poblada per uns 19 milions d'indis i Amèrica del Sud per 21 milions (dades de l'ONU de 1993).

Tal com reconeix l'ONU, els pobles indígenes tenen drets prioritaris sobre els seus territoris, terres i recursos, però freqüentment aquests els són denegats o amenaçats. Alguns països concedeixen terres en formes de reserva o resguards tot i que l'Estat reté l'explotació de les riqueses del subsòl, fet que suposa un freqüent deteriorament dels territoris indígenes. La terra per als indígenes és sinònim de vida i, per tant, de biodiversitat: defensen els espais ecològics i els recursos naturals. Constitueixen un sector no dominant de la societat i estan determinats i, d'alguna manera, obligats a conservar, desenvolupar i transmetre a les generacions futures els seus territoris ancestrals i la seva identitat ètnica com a base de continuïtat dels pobles, d'acord amb les pròpies institucions socials, els seus sistemes legals i cultura que difícilment són acceptats per la societat dominant. Se'ls empeny a la integració en aquesta societat, però els seus coneixements sobre ella són mínims motiu pel qual sempre acaben ocupant els estrats més baixos del sistema. S'ofereix en aquests casos, un mínim d'assistència social, d'ensenyament, d'assistència mèdica, els pitjors habitatges i els salaris més baixos. Aquest contacte amb la societat dominant fa que les tradicions i formes indígenes es debilitin.

Fa ja molts anys que les poblacions indígenes viuen clamant justícia a la comunitat internacional, s'han organitzat en l'àmbit local, nacional i regional i estan participant activament en l'escenari diplomàtic internacional, reclamant el respecte de les seves cultures i els seus mètodes de vida i la plena participació en les decisions que els afecten.

En molts països, per diversos factors, entre ells la llengua, la falta de prestació de serveis socials, la ubicació geogràfica i la discriminació, el fet de ser indígena està associat, entre altres coses, a la pobresa extrema i l'analfabetisme. Aquest és particularment el cas en zones rurals aïllades. Les fonts indiquen que els indígenes de tot el món tenen menys escolaritat i es concentren en treballs de menor remuneració amb menys oportunitats de progressar, en comparació amb els no indígenes. A més, existeix una menor probabilitat que els indígenes estiguin ocupats en el sector públic, del qual estan exclòs moltes vegades per falta d'educació. Als Estats Units, la taxa de deserció escolar en el nivell secundari dels indígenes és el doble de la mitjana nacional, mentre que a Guatemala, per exemple, s'estima que l'analfabetisme a la població rural indígena assoleix més del 80%. Globalment es pot dir, doncs, que les poblacions indígenes són dels grups més desfavorits de la Terra. En aquest sentit, per exemple, la major part de les poblacions tribals de l'Índia viuen per sota de la línia de la pobresa; l'esperança de vida de les poblacions indígenes de Rússia septentrional és 18 anys menor que la mitjana nacional; i l'atur entre els aborígens d'Austràlia és cinc vegades més alt que la mitjana nacional.

EXISTEIXEN DIVERSES DEFINICIONS D'INDÍGENA PERÒ A NIVELL INTERNACIONAL N'HI HA TRES QUE SÓN LES MÉS UTILITZADES

▶ La definició que proposa el Grup de Treball sobre Poblacions Indígenes de Nacions Unides és la següent: "Els indígenes són descendents de grups que estaven en el territori del país en el moment d'arribada d'altres grups de cultures o orígens ètnics diferents. El seu aïllament d'altres sectors de la població del país els ha permès conservar quasi intactes els costums i tradicions dels seus ancestres i estan situats, encara que no sigui formalment, sota una estructura estatal que incorpora característiques nacionals, socials i culturals diferents a les seves".

▶ La definició proposada per la Subcomissió de les Nacions Unides per a la Prevenció de Discriminacions i Protecció de Minories de Nacions Unides (1986) diu el següent: "Les comunitats, pobles i nacions indígenes són aquelles que, comptant amb una continuïtat històrica amb les societats anteriors a la invasió i a la colonització que es van desenvolupar en els seus territoris, es consideren a si mateixes diferents d'altres sectors de la societat i estan decidides a conservar, desenvolupar i transmetre a les generacions futures els seus territoris ancestrals i la seva identitat ètnica, com a base de la seva existència continuada com a pobles, de conformitat amb els seus propis patrons culturals, institucions socials i sistemes jurídics".

▶ La Convenció 169 de l'Organització Internacional del Treball (OIT) declara que els indígenes són els descendents d'aquells grups que vivien en una àrea abans de la colonització, que han mantingut les seves pròpies institucions socials, econòmiques, culturals i polítiques des de l'establiment dels nous estats.

▶ Divereses organitzacions han denunciat les amenaces que pateixen els pobles indígenes actualment. Les principals són aquestes:

- ▶ La pèrdua de les seves terres i territoris
- ▶ La desintegració de les seves cultures
- ▶ La destrucció del seu entorn
- ▶ La utilització del seu coneixement científic sobre l'administració dels recursos naturals (plantes, farmacopees, etc.)

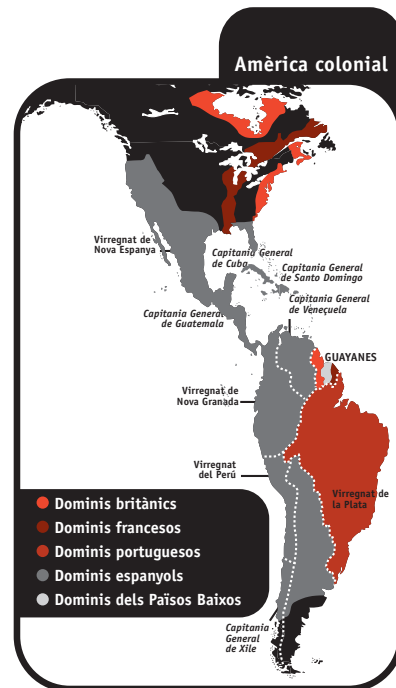
dCIDOB 76. **Pobles indígenes d'Amèrica.**

Història.

HISTÒRIA ■

Amb el descobriment del Nou Món aconseguit per Colom (1492), el d'Amèrica del Nord per Cabot (1497) i el de Brasil per Cabral (1500) s'inicia l'expansió colonitzadora dels espanyols, els portuguesos i els anglesos. En aquell moment el continent americà estava habitat per gran diversitat de pobles i comunitats, amb cultures molt riques en tradicions que es trobaven en graus diferents de desenvolupament evolutiu: des de les grans civilitzacions de Mesoamèrica i els Andes fins als grups recol·lectors de la selva amazònica. Fins i tot, alguns historiadors parlen de l'existència de grans civilitzacions perfectament comparables amb les del Vell Continent, que van arribar a tenir un gran desenvolupament científic, com la de l'imperi Inca (zona de Perú, Equador, part de Xile i Argentina), l'asteca (centre de Mèxic) i el nou imperi Maia (al sud de Mèxic, Guatemala, nord de Belize i l'oest d'Hondures).

Amb l'entrada dels europeus, tota la vida política, social i econòmica del continent es transforma radicalment.

dCIDOB 76. Pobles indígenes d'Amèrica.

Les reserves índies als Estats Units d'Amèrica. Entre la vergonya i l'esperança.

Josep Mª Mallarach

Les reserves índies als ESTATS UNITS D'AMÈRICA

ENTRE LA VERGONYA I L'ESPERANÇA

Josep Mª Mallarach Professor de la Universitat de Girona i consultor ambiental

La recent visita a Catalunya de John Pretty-On-Top, cap espiritual dels absàloka tradicionals i president del Govern de la demarcació Big Horn (Montana, EUA), ha servit per evidenciar novament l'abisme que separa la crua realitat de les nacions índigenes i la imatge que en projecten els estats on es troben, en aquest cas, els EUA.

La història oficial que s'explica voldria que el genocidi dels pobladors índigenes acabés amb el període colonial i que el nou país democràtic els hagués respectat com a ciutadans de ple dret, deixant-los l'oportunitat de seguir essent ells mateixos en uns territoris reservats. La realitat inconfessada, però, és ben diferent. El 1776, quan les petites colònies de Nova Anglaterra es van independitzar de la corona britànica, encara subsistien als EUA unes cent nacions índigenes que sumaven uns cinc milions de persones i parlaven més de 700 llengües diferents. El 1918 els índigenes dels EUA havien quedat reduïts a un 5% dels que hi havia a la fi del període colonial, i s'havien extingit correlativament dos terços de les seves llengües, amb totes les cultures i cosmologies que aquestes llengües vehiculaven.

De fet, l'establiment dels nous Estats Units d'Amèrica, independents i democràtics, no va pas millorar la relació amb els seus veïns de pell roja, sinó que va tornar més efectiva la lluita contra ells, amb noves estratègies i millors armes.

Durant el segle XIX, les pressions militars, polítiques i comercials, juntament amb la superioritat numèrica i tecnològica cada vegada més gran, van forçar la capitulació de les nacions índigenes, una rere l'altra.

Van ser forçades a acceptar tractats, escrits en una llengua i amb uns conceptes que moltes vegades no entenien, segons els quals cedien els seus drets i els seus territoris sobirans al Govern federal, amb unes contrapartides irrisòries.

A més, a mesura que avançaven els colonitzadors, i a mesura que s'anaven constituint nous estats (els darrers, fa menys de cent anys), els tractats antics eren violats, una i altra vegada, sempre del mateix cantó. Els indis que, com la majoria de cultures orals, donen a la seva paraula d'honor un valor sagrat, no podien concebre la mentida sistemàtica o la traïció com a armes de combat. Aquesta situació la podem veure reflectida en pel·lícules com ara "Petit gran home" o "Dansant amb llops" les quals mostren aquest període des del punt de vista indígena. Algunes tribus, com els lakota (*sioux*) van lluitar heroicament fins que finalment van ser massacrades.

És d'aquesta manera que el Govern federal es va apropiari del 40% del territori dels Estats Units, un percentatge que arriba a superar el 70% en alguns estats occidentals. És per la mateixa raó que el Govern federal va poder establir els primers grans parcs nacionals del món a la fi del segle passat: Yosemite Valley i Yellowstone. Poca gent sap que, mentre es feien aquelles declaracions tan prestigioses,

Les reserves índies ALS ESTATS UNITS D'AMÈRICA

presentades com una de les “millors idees que els EUA han donat al món”, els habitants i gestors seculars d'aquells magnífics paisatges eren morts, empresonats o deportats cap a estats llunyans. El mateix any que els primers turistes entraven a Yellowstone la caballeria federal encaçava la banda famolenca del cap Joseph com si es tractés de malfactors. Els darrers actes d'aquesta tragèdia humana són, doncs, força recents, de l'època dels pares de líders contemporanis com Pretty-On-Top.

En resum, en poc més de dos segles, els creadors de l'Estat que es vana de ser el més lliure del món, van acabar conquerint, prenent, robant o “comprant”, la major part del territori dels EUA, mentre, paradoxalment, acollien refugiats polítics i religiosos d'altres parts del món. Per dir-ho clarament, el “destí manifest” que els europeus dominessin aquell continent (tal com s'ensenya a les escoles dels EUA), fou un dels pitjors genocidis portats a terme en nom del progrés i la democràcia.

A partir dels anys vint, la població indígena dels EUA va començar a recuperar-se i avui dia constitueix prop de l'1% de la població del país, és dir, uns dos milions de persones. Confinats en territoris generalment estèrils i massa petits, amb les bases de la seva cultura i dels seus governs minades o ensorrades, els indis són la minoria ètnica que viu en pitjors condicions de vida. Amb dades oficials a la mà, són els indis els qui suporten els índexs més alts d'atur, d'alcoholisme, de suïcidis, de mortalitat infantil i de desintegració social.

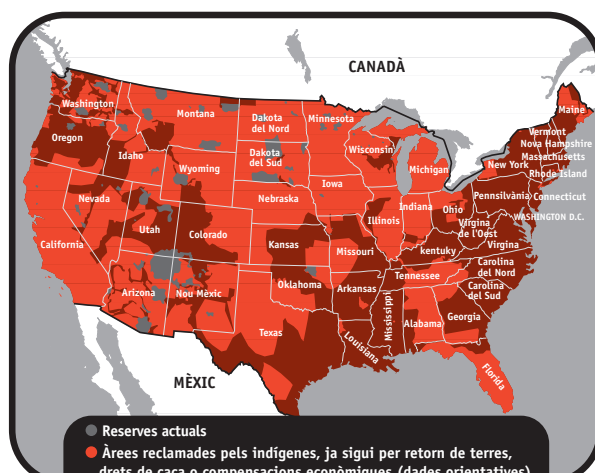
La llibertat religiosa, malgrat ser un dels fonaments de la Constitució dels EUA, no fou reconeguda als indis fins al 1978, però així i tot, els indis, encara avui han de pledejar, per evitar la profanació d'alguns dels seus llocs més sagrats, de la mà de l'explotació forestal, ramadera o del turisme invasor. La majoria de nacions índies tenen la seva vida tan estretament entreteixida amb la religió ancestral que si la perdessin, deixarien de tenir també identitat pròpia i, conseqüentment, desapareixerien.

Una altra cosa que no s'explica a les escoles és que de les quasi 200 llengües índies que avui subsisteixen als EUA, 45 es troben en estat agònic i que durant els darrers anys s'han extingit una mitjana de sis llengües l'any. Tal com es mantenen les coses, tot fa pensar que la tendència continuarà, i que la pèrdua de diversitat cultural, “l'assassinat de les llengües” –en paraules de Jordi Quingles– seguirà endavant, malgrat les declaracions sobre els drets dels pobles indis aprovades l'any 1992, a la Cimera de la Terra de Rio de Janeiro.

Avui dia, poc més de la meitat dels indis dels EUA viuen en reserves. Els altres, generalment confinats en guetos urbans, pateixen marginació i són pocs els que s'integren del tot a la societat dominant. A diferència del Canadà, on els indis tenen drets legals exclusius sobre el 22% del territori, als Estats Units només se'ls en va deixar un 4%, malgrat les vastes extensions despoblades de propietat pública que hi existeixen. Això vol dir que les 300 tribus i nacions índies oficialment reconegudes (excloses les tribus inuit i esquimals d'Alaska) es distribueixen un territori que, en conjunt, amb prou feines equival a la meitat de la superfície d'Espanya. Actualment als EUA hi ha unes 270 reserves índies. La més extensa, la reserva navajo, té una superfície que dobla pràctica-

ment la de Catalunya, si bé la major part és desert. Les reserves de mida mitjana, com la dels absàloka, tenen una superfície comparable a la de la província de Girona. Però la majoria de reserves índies tenen dimensions inferiors, comparables a la dels municipis catalans, i les més petites tenen menys de 50 ha. En resum, gairebé totes són més petites del que hauria estat indispensable per poder garantir la supervivència de les cultures tradicionals i dels sistemes naturals que les acollien.

La vulnerabilitat i fragilitat de les reserves índies és una tragèdia creada per tres normes del Govern federal: la llei d'apropiació índia de 1871, la llei d'adjudicació de 1877 i la llei de reorganització índia de 1934. La primera va retirar als pobles indis el reconeixement del seu caràcter de nacions sobiranes i independents –cosa que algunes tribus, com la dels iroquesos encara avui no accepten. La segona va fragmentar els terrenys tribals i els va adjudicar a propietaris particulars –això va obrir la porta al fet que propietaris no indis adquirissin les millors terres. La tercera va substituir els governs tribals tradicionals per nous tipus de governs, els quals són *supervisats* (llegiu controlats) pel Buró d'Afers Indis (Bureau of Indian Affairs), un organisme del Departament de l'Interior federal. Encara que aquests governs tinguin noms d'aparença legítima com ara “Tribal councils”, la majoria són simples governs titella. Legalment les reserves índies són considerades nacions tutelades pel Buró d'Afers Indis. Són poquíssimes les que, com els iroquesos o els cherokee, disposen de Constitució pròpia. Si parlem de constitucions, un altre deute que amaguen els llibres d'història és l'origen de la Constitució nord-americana. En efecte, tal com ha demostrat Donald Grinde, la principal referència del Pla de la Unió d'Albany, de la Confederació i de la mateixa Constitució dels EUA fou la “gran llei” de la confederació iroquesa (*hau de no sau ni*), una extensa Constitució oral de més de mil anys d'antiguitat que és de compliment obligatori, encara avui, per a les set nacions de l'esmentada confederació. Adams, Jefferson, Franklin i altres “*founding fathers*” no només varen estudiar-la amb deteniment durant anys, sinó que quan van iniciar l'elaboració el primer projecte de confederació americana, el 1754, varen demanar l'assessorament personal de quaranta-dos membres de Gran Consell iroques.

Quan es parla de la tutela del Govern federal, s'amaga que certes lleis federals i estatals no s'apliquen a les reserves índies, la qual cosa sovint les deixa indefenses davant les pitjors agressions.

Per exemple, l'absència de normes de protecció mediambiental federal ha permès que anessin a parar a les reserves índies moltes activitats indesitjables, com abocadors de residus perillosos o radioactius, i també proves nuclears. Més de dos milions de tones de residus nuclears han anat a parar a territoris indis, i concretament la reserva dels xoixons occidentals de Nevada ha sofert l'impacte de més de 700 explosions atòmiques durant els darrers cinquanta anys. És, doncs, la nació més bombardejada atòmicament del món.

Però els mals no acaben ací. Fins fa pocs anys el Govern federal subvencionava generosament les exploracions i les explotacions mineres de companyies privades (no índies, evidentment) a les reserves índies. Durant la dècada dels setanta el Buró d'Asser Indis va arrendar territoris en més de 30 reserves índies per extreure carbó a cel obert massivament a canvi de 17 centaus la tona, sense cap mesura ambiental correctora, ni, si més no, garantir llocs de treball als indígenes. Aquesta avidesa es deu al fet que dos terços de les reserves d'urani i un terç del carbó amb baix contingut de sofre dels EUA es troben en territoris indis.

A la majoria de les reserves, la vida quotidiana és extremadament difícil. Les drogues i l'alcohol, prohibits a totes les reserves, hi són introduïts a manta pels contrabandistes i causen estralls terribles. Com que els contrabandistes no són indis no poden ser detinguts per la policia índia ni jutjats als tribunals tribals. Hauria d'actuar el FBI, però no hi té cap interès i la seva eficiència és ínfima. Molts dels joves que surten a estudiar i a treballar fora, desvinculats de la seva llengua, la seva cultura i la seva tradició, acaben malament.

Amb tot, les reaccions de resistència, centrades en la conservació de la identitat i de les terres adopten formes molt variades. Per exemple, des que els navajo van crear el primer centre d'estudis superiors (*college*) dins la seva reserva, fa uns deu anys, el model s'ha estès i ara ja funcionen centres similars a trenta reserves, tots aquests centres són modestíssims, i es mantenen amb suport privat, sobretot de l'American Indian College Fund. Els programes bilingües que apliquen ajuden a conservar llengües i cultures. D'altra banda, experts indis han examinat durant els darrers anys els principals museus del país per identificar i recuperar els milers d'objectes sagrats i de cerimònia que els havien estat expol·liats, generalment per lladres de tombes, i que el Govern federal ha accedit a retornar. Molts d'aquests objectes sagrats o de cerimònia han estat retornats a les famílies corresponents i la resta són guardats en dipòsits esperant que les tribus propietàries tinguin mitjans per construir centres a les reserves on poder acollir-los.

S'ha parlat molt de les tribus índies que han instal·lat casinos a les reserves i dels grans beneficis econòmics que els donen. No s'ha dit,

però, que això només és cert per una dotzena de tribus molt petites (algunes de menys de 100 membres), situades prop dels grans centres urbans, i que el 80% de les tribus no tenen cap casino. Alhora, s'ha silenciats que moltes tribus resisteixen les agressions modernes d'una manera que no és exagerat qualificar d'heroica. Per exemple, els lakota de la reserva de Pine Ridge, a la demarcació (*county*) més pobra dels EUA, fa anys que refusen oferiments de centenars de milions de dòlars per evitar la instal·lació d'un abocador de residus perillosos a les terres tribals. Altres tribus del nord-est, com els iroquesos, han refusat compensacions econòmiques astronòmiques ofertes a canvi de cedir el pas a línies d'alta tensió.

A banda d'algun afrontament violent molt esporàdic, la lluita dels indígenes per fer respectar els seus drets i per recuperar allò que els va ser arrabassat es duu a terme als tribunals o mitjançant manifestacions pacífiques. Peter Matthiessen documenta 12 lluites admirables al seu llibre *Indian Country*. Poca gent sap que han estat presentades als tribunals federals i estatals milers de reclamacions territorials, que cobreixen més d'un terç del territori dels EUA, a banda de comptar les reclamacions de drets d'aigua, de pesca o de caça en molts territoris federals. De fet, bona part dels migrants recursos de molts governs tribals s'esmercen en finançar aquests litigis, que són portats per les primeres generacions d'advocats indis.

Avui que es parla tant, i tant lleugerament, de sostenibilitat, ningú no pot negar als indígenes el mèrit d'haver constituït societats perfectament sostenibles durant mil·lennis. I el mèrit d'haver conservat, al llarg dels segles, amb mitjans simples, intel·ligents i efectius, els mateixos esplèndids ecosistemes i la mateixa biodiversitat que complicades i costoses estratègies proteccionistes intenten protegir avui de la voracitat d'un desenvolupament insostenible. És per això que alguns dels principals ideòlegs ecològics contemporanis, com ara Edward Goldsmith o Jerry Mander, consideren que són els indígenes tradicionals, precisament, els qui estan en millors condicions d'ensenyar als països industrialitzats les claus per reformar un model de desenvolupament que, segons el parer unànim de la comunitat científica internacional, està abocat al col·lapse i a la misèria.

És molt significativa la coincidència de diagnòstic i de pronòstic sobre els problemes del model de desenvolupament imperant, procedents dels caps indígenes i de l'elit científica mundial, com ara l'Avís a la humanitat promogut per la Union of Concerned Scientists el 1992 (silenciat per les grans agències de notícies internacionals, malgrat haver estat subscrit per la majoria de premis Nobel de ciències del món) i els parlaments d'alguns líders indis, com l'iroques Oren Lyons o el navajo Thomas Banyacya el 1993, en la primera conferència de pobles indígenes celebrada a la seu de les Nacions Unides (en un acte obertament boicotejat pels estats membres). Una prova més, si cal, que els indígenes que malden per mantenir la seva identitat, els seus valors tradicionals i les seves cultures sostenibles mereixen tot el nostre respecte i admiració. ■

dCIDOB 76. Pobles indígenes d'Amèrica.

Pobles i moviments indígenes. El cas d'Amèrica Llatina.
Francesc Bayo

Pobles i moviments INDÍGENES

EL CAS D'AMÈRICA LLATINA

Francesc Bayo Responsable de l'Àrea d'Amèrica Llatina de la Fundació CIDOB

Després de la independència d'Espanya, els dirigents criolls dels països americans van haver d'afrontar la forma d'organitzar-se i per fer-ho van optar pel model que van denominar modernitzador. Aquest model considerava que a partir d'aleshores la sobirania ja no requeria en el rei, sinó que era assumida per la nació composta per ciutadans lliures i iguals que es governaven a través de l'Estat. La creació de l'Estat, entès com un ordenament jurídic que té com a finalitat general exercir el poder sobre un determinat territori, al qual estan subordinats de manera necessària els individus que li pertanyen, va requerir gairebé un segle per fer-se efectiva i va tenir un alt cost social. Va significar l'enfrontament amb tres forces autònomes arrelades en el territori i la societat: l'Església, els cacics regionals i els pobles o comunitats indígenes.

El nou Estat-Nació, enlloc d'acceptar la diversitat de la societat real, tendeix a uniformar-la mitjançant una legislació general, una administració central i un poder únic. Aleshores, la primera exigència de l'Estat-Nació és fer desaparèixer la societat heterogènia i destruir les cultures diferenciades, les ètnies i les nacionalitats. Per construir la nova nació s'unifica en primer lloc la llengua i, a continuació, el sistema educatiu. També s'uniforma el país sota un únic sistema econòmic, administratiu i jurídic, basat en la preeminència de la propietat privada individual. Finalment, cas que en el mateix territori convisquin diverses cultures i nacions, la cultura de la nació hegemònica substitueix la multiplicitat de cultures nacionals. La configuració d'aquesta imatge de la nació va produir automàticament un llistat de suposats enemics que s'oposaven a la nació moderna i la condemnaven al retard. En aquest llistat figuraven de manera prominent els pobles indígenes. Tots els partits polítics van coincidir a assenyalar els pobles indígenes com el fardell més pesat que arrossegava la nació i hi van concentrar les seves crítiques. L'atac a les tradicions i valors indígenes va provocar una escomesa general contra les terres i els recursos que sustentaven als pobles, juntament amb el naixement d'una consciència social intolerant, que es va expressar en l'exclusió dels qui no compartien els mateixos valors.

Així, al llarg dels anys de vida republicana, en la majoria dels països amb algun grau significatiu de població indígena han perdurat dos eixos conflictius primordials. L'un fa referència a la disputa per la propietat i l'ús dels variats recursos naturals que territorialment han estat vinculats, per tradició, a alguna de les diferents comunitats indígenes. L'altre està lligat a la discriminació que es deriva de la manca d'integració social i cultural respecte a la resta dels habitants del país en qüestió, ja que no arriben a beneficiar-se normalment dels serveis públics generals com la sanitat, l'educació o l'habitatge, fet que genera un cercle viciós que abona la pobresa creixent dels indígenes.

Per una o altra raó, gran part dels pobles indígenes ha tingut, i en alguns casos continua tenint, una condició ciutadana de segona classe exposada a les arbitrarietats del poder privat o públic.

Aquesta situació, que és un residu de dominació secular, ha anat canviant de forma amb el temps. Al principi va comportar el desallotjament de les terres, la servitud econòmica i política i la segregació cultural i social. En les dècades recents la subordinació s'ha anat fent més subtil, disminuint el pes dels criteris ètnics i racials i posant un major èmfasi en les condicions de classe.

Per altra part, les comunitats indígenes no han estat immunes al contacte amb formes de vida diferents, entre d'altres raons perquè la cerca del manteniment els ha impel·lit a no fer-ho. En el món rural la majoria dels indígenes són camperols, artesans o comerciants i en funció d'això han estat reclamant un lloc en l'estructura econòmica i social.

En el món urbà, fruit de les migracions massives a partir dels anys cinquanta i seixanta, legions d'indígenes han passat a poblar els barris míser de l'extraradi i a engròssir les files dels productors de l'economia informal. Aquests últims també s'han anat organitzant per reclamar un espai en la societat.

Ambdós casos es mouen també en la frontera del mestissatge i molt sovint el camí per superar la marginació i la misèria comporta l'abandonament lent i progressiu de moltes pautes socials i culturals anteriors, contribuint d'alguna manera a la creixent pèrdua d'identitat. Malgrat tot, juntament amb la crisi econòmica i política també apareix una crisi de valors en les societats, fet que converteix les comunitats indígenes en un referent cultural. Per un altre costat, també existeix un debat en el món indígena entre els qui es podrien anomenar aperturistes i els tradicionalistes. Entre els primers hi ha una major predisposició a la coordinació amb altres moviments socials no específicament indígenes per ampliar els espais de participació sense renunciar a la seva identitat, fet que d'alguna manera implica algun tipus de negociació sobre el nou model d'Estat que cal establir.

Antecedents i evolució del conflicte ▶ La visió indígena de la participació social està indissolublement associada al territori en el qual està assentada la comunitat. Aquest principi bàsic ha estat una font de conflictes i negociacions entre les diverses comunitats indígenes i els estats republicans al llarg dels segles XIX i XX. Les diferents organitzacions indígenes que s'han creat en els països llatinoamericans han sorgit de la necessitat de confrontar i dirimir aquesta situació, primer contra les oligarquies agràries i, actualment, contra els conglomerats empresarials amb interessos en l'agricultura, la indústria forestal, la mineria, el petroli o les infraestructures (vies de comunicació, embassaments, etc.).

D'aquesta forma, quan en la majoria dels països llatinoamericans es van incrementar les demandes camperoles per un millor repartiment de la tinença de la terra, era freqüent trobar la unitat d'acció entre els moviments camperols i les organitzacions indígenes, sovint fosos en una mateixa estructura. Així va succeir durant la revolució mexicana al principi del segle XX i entre els anys 1940 i 1970 en experiències de lluita per la reforma agrària a Guatemala, Perú i Colòmbia, o per l'aprofundiment de les reformes en marxa, a Equador i Bolívia. També hi ha hagut altres casos d'organitzacions indígenes que van portar a terme mobilitzacions pròpies no específicament associades amb altres moviments camperols, com és el cas dels maputxes a Xile, els guaranís a Paraguai o els misquitos a Nicaragua.

En la majoria d'aquests moviments existeix una elit indígena que actua moguda per la necessitat de salvaguardar i també de modernitzar les comunitats. Normalment està formada per joves universitaris que, malgrat que viuen en medis urbans, conserven les arrels comunitàries, per líders formats en l'activisme cooperatiu o sindical, per membres dels diferents corrents religiosos i també per

alguns artesans i comerciants. Sovint aquesta elit constitueix organitzacions que tenen la vocació de convertir els indígenes en actors socials, culturals i polítics dins d'una escena regional o nacional fins ara monopolitzada pels no indis.

En la formació i el desenvolupament d'aquests moviments indígenes hi ha hagut també diverses influències d'origen extern. Entre aquestes destaca l'Església catòlica, que des de sempre ha estat intentant la captació religiosa de les poblacions indígenes, fins i tot donant suport a algun tipus d'organització camperola que eventualment actués de contrapès a l'avanç del moviment obrer més influït pel marxisme. La novetat va sorgir després del Concili Vaticà II (1962) i la Conferència de bisbes llatinoamericans a Medellín (1968), quan van establir-se nous principis més progressistes d'acció social i cultural, alguns dels quals influïrien en el que després seria la teologia de l'alliberament.

▶ Indígena aimara durant la trobada cultural entre pobles de l'altiplà i l'amazonia boliviana (foto: CEFREC)

Pobles i moviments INDÍGENES

Altres focus rellevants són les relacions amb les organitzacions polítiques més o menys reformistes, incloent els populistes i la democràcia cristiana. Aquestes tendeixen generalment a un ideal d'integració social i nacional, fet pel qual l'orientació mantinguda envers els moviments indígenes no ha diferit sensiblement d'una política d'assimilació, més o menys progressista, però amb certes dosis de paternalisme. Quant als grups revolucionaris, suposadament aliats naturals de classe, han considerat els moviments indígenes com a subordinats als quals calia enquadrar i orientar. Per altra banda, malauradament, en els moments durs de persecució dictatorial contra les guerrilles, les comunitats indígenes han sofert les habituals pràctiques repressives conegudes pel nom de terra arrasada.

També s'han portat a terme iniciatives oficials per al reconeixement, i d'alguna forma l'assimilació, de les poblacions indígenes, però en totes elles es continua sense resoldre el conflicte pels drets sobre els territoris indígenes. En el fons hi ha subjacents dos principis als quals l'Estat modern no sembla disposat a renunciar: la sobirania única i indivisible i la propietat privada individual. De fet, la norma jurídica habitual a Amèrica Llatina ha estat la de no reconèixer un estatut especial per als territoris indígenes. Els casos més excepcionals s'orienten al reconeixement de formes comunals de propietat de la terra, com seria el cas de Nicaragua o Bolívia. La situació de Perú i Mèxic seria una mica diferent: en aquests països, la recuperació de terres comunals es va plantejar en el marc de la reforma agrària, potenciant més la creació de la figura del camperol i no tant la preservació de l'indígena.

Condicions actuals ▶ Les tendències més comunes en el tractament de la problemàtica indígena per part dels estats llatinoamericans parteixen de la concepció que la pròpia societat dominant té de la realitat indígena. L'aproximació culturalista considera els indígenes com marginals que no s'han incorporat a la cultura nacional, fet pel qual cal proveir els mecanismes, prioritàriament en l'educació, per facilitar la integració. Per la seva part, els estructuralistes consideren que la prioritat a resoldre és la integració socioeconòmica de l'indígena, que exigeix que es produeixi un desplegament d'infraestructures i serveis públics per posar fi a la marginació de les comunitats indígenes. En ambdós casos, de forma més o menys implícita, s'està defensant l'assimilació al patró modernitzador establert.

Per altra banda, en els últims anys s'ha anat perfilant un moviment social i cultural que qüestiona els plantejaments anteriors. Ni considera que les cultures indígenes siguin un obstacle al desenvolupament econòmic i social ni creu que la idea que actualment preval sobre el desenvolupament beneficiï els pobles indígenes.

Aquest enfocament, que es coneix com etnodesenvolupament, pensa que les cultures indígenes no són incompatibles amb el desenvolupament i que en elles es troba la base de la identitat i la solidaritat dels pobles indígenes.

Una de les banderes més importants d'aquest moviment és la preservació de la llengua com la principal senya d'identitat, per la qual han estat promovent l'educació bilingüe. Posteriorment s'han plantejat l'educació intercultural com a complement de l'ensenyament bilingüe. Aquesta consisteix en la inclusió d'altres elements de les cultures indígenes en els programes formals d'educació, a més de la llengua. Però la generalització d'aquest tipus de polítiques no està resultant fàcil.

A banda dels problemes d'organització i pressupost, en molts governs prevalen els dubtes sobre la compatibilitat d'aquestes propostes i la preeminència de l'homogeneïtat en la unitat nacional.

L'altra gran bandera del moviment se centra en l'ús i l'explotació dels recursos naturals, que li ha donat molt ressò recentment per l'increment de l'atenció pel medi ambient, connectant amb múltiples organitzacions ecologistes. D'aquesta manera s'han revalorat els coneixements tradicionals sobre la producció agrícola, l'ús dels boscos o les plantes medicinals. En alguns casos s'ha intentat establir una entesa fructífera amb les autoritats, però en molts altres no ha estat possible i aleshores torna a aparèixer novament el conflicte sobre la forma d'accedir i explotar els recursos.

De la mateixa manera que passa en altres moviments polítics i socials, els moviments indígenes han passat per diferents etapes, fins i tot amb crisis i divisions, per desenvolupar les organitzacions i solidificar els programes. També s'han produït debats teòrics i ideològics entre els seus dirigents. Les principals diferències sorgides es refereixen a com caracteritzar les demandes i les posicions del moviment, en termes de classe o bé d'ètnia.

Els líders indígenes que coincideixen amb l'enfocament de classe promouen la participació dels indis a l'interior d'organitzacions de classe, com els sindicats i les unions camperoles, juntament amb la resta de membres. Aquesta postura ha estat adoptada tradicionalment pels partits i moviments d'esquerra, per les organitzacions populistes i nacionalistes i també per aquells governs progressistes que han optat per la integració dels indígenes en la societat nacional.

▶ Indígenes Kaiabi, Xingú. Mato Grosso, Brasil (foto CEFREC-CAIB)

En la tendència ètnica s'engloben els qui temen que una visió exclusivament de classe comporti la pèrdua de l'especificitat indígena i aboqui a la integració per la via de l'aculturació. Dins d'aquesta tendència existeixen dues posicions molt separades. Per un costat, hi ha qui rebutja la societat dominant en tot el seu conjunt perquè la considera aliena, colonitzadora i opressora. Per altra part, hi ha els qui reconeixen que a més a més dels valors ètnics existeixen uns interessos de classe que els porten a buscar aliances amb altres grups socials.

Finalment, queden els aspectes dels drets civils i polítics en les comunitats indígenes, entre els quals destaquen la representació i la participació política, la descentralització territorial del poder o l'aplicació de la justícia. Tots ells són temes espinosos que la majoria dels estats llatinoamericans no tenen resolts, a causa de la seva pròpia naturalesa centralista i jacobina. Existeixen legislacions que tenen en compte alguns aspectes diferencials, com la representació política de les comunitats en el nivell local, però més aviat com una forma de concessió a determinats particularismes que com un exercici autèntic d'autonomia.

A l'altre extrem, el que realment se segueix considerant encara un tabú és organitzar un Estat pluriètnic i articular una legislació que prengui com a punt de referència la lliure determinació dels pobles.

En aquest sentit, és important destacar les dificultats que s'estan produint en el si de les Nacions Unides per establir instruments que reconeguin els drets indígenes per si mateixos. La Declaració Universal dels Drets Humans, com també els Pactes de Drets Civils i Polítics o els de Drets Econòmics i Socials, comprometen als estats signants a respectar els drets dels seus ciutadans, però encara no s'ha aconseguit determinar què fer amb els drets comunitaris. Per tant, el debat continua obert i la Declaració Internacional sobre els Drets dels Pobles Indígenes porta ja més de deu anys de discussions dins de les Nacions Unides. ■

Nota ▶ Aquest text també s'ha editat a l'Observatori de Crísis, el web elaborat per la Fundació CIDOB per al Fòrum 2004.

[<http://observatori.barcelona2004.org>]

dCIDOB 76. Pobles indígenes d'Amèrica.

L'entramat de Chiapas. Només una qüestió indígena?
Pedro Pérez Herrero

L'entramat DE CHIAPAS

NOMÉS UNA QÜESTIÓ INDÍGENA?

Pedro Pérez Herrero Universidad Complutense de Madrid. Instituto Universitario Ortega y Gasset

Els fets de Chiapas s'han convertit en un tema d'ampli debat en els últims anys, tant dins com fora de les fronteres de Mèxic. Les interpretacions dels fets succeïts als Altos de Chiapas i la selva lacandona han estat múltiples. Uns veuen en Marcos l'heroi de la primera revolució realitzada a través d'Internet, mentre que altres l'etiqueten de genial impostor. Uns consideren el subcomandant com el salvador que lluita contra el pensament únic, la globalització, el neoliberalisme i defensa la humanització de l'home, la multiculturalitat i la pluriètnicitat. Altres etiqueten el subcomandant d'home indecís que, amb el justificant de sustentar-se en la defensa dels "indis", intenta captar protagonisme polític. Uns donen suport a les denúncies del Ejército Zapatista de Liberación Nacional (EZLN) i als "indis" com una estratègia política per denunciar els abusos del Partido Revolucionario Institucional (PRI). Altres culpen Marcos d'endarrerir la modernització de les comunitats indígenes, la seva plena incorporació a la societat de la fi del segle XX, dilatar les negociacions de pau (i per tant, d'oferir solucions a les comunitats ètniques), deteriorar la imatge internacional de Mèxic i provocar una retracció en les inversions internacionals. Uns reclamen l'entrada d'observadors internacionals per garantir la informació veraç i impedir els abusos de poder, mentre que altres hi veuen una ingerència en la sobirania mexicana. Uns parlen de l'avanç en la transformació del règim polític mexicà, mentre que altres interpreten que el sistema polític ha donat un pas enrere com a resultat dels fets de 1994.

No és una obvietat afirmar que Chiapas aixeca passions. Cal subratllar que una bona part dels articles que han aparegut en la premsa mexicana i internacional han estat pensats i escrits més amb el cor que amb el cap.

La Convenció d'Aguascalientes (1994), el Encuentro Intergaláctico (1996), el Encuentro Sociedad-Civil-EZLN (1998) i la Consulta popular (21 de març de 1999) són només alguns exemples que Chiapas és i ha estat un assumpte que s'ha estès més enllà de les fronteres dels Altos i de l'Estat de Chiapas. Escriptors de reconegut prestigi internacional de multitud de països han ofert els seus punts de vista sobre l'assumpte de Chiapas. La majoria han utilitzat el "cas de Chiapas" com un exemple d'allò que es pot fer per defensar noves formes de vida alternatives que redueixin les enormes diferències socials a les quals estem assistint a la fi del segle XX. El problema és que donada l'extrema popularitat d'aquests personatges, i l'accés que tenen als mitjans de comunicació, han acabat ajudant a desvirtuar els assumptes interns de les comunitats de les Cañadas. S'ha arribat així a la tesi dicotòmica que els qui donen suport a les peticions de l'EZLN són els qui defensen la construcció de societats multiculturals i pluriètniques més permissives; mentre que aquells que critiquen l'acció del subcomandant Marcos

o subratllen algunes de les contradiccions de les reclamacions zapatistes són titllats de retrògrads, venuts al sistema. S'està amb l'EZLN (identificat com el Bé) o contra l'EZLN i en conseqüència de part del PRI (identificat com el Mal). El diàleg és, en conseqüència, complicat, donat que ja no es tracta de contrastar arguments i informació, sinó desitjos i invectives.

Per començar a aclarir la situació cal dir que els successos de Chiapas no són ni la causa de tots els mals de Mèxic, ni un problema anacrònic heretat del passat (falta de mestissatge). Tampoc és possible seguir argumentant que Chiapas és un mer moviment indigenista, un original aixecament contra la modernitat, una exclusiva reclamació de terres, una simple protesta d'uns individus esperonats per la fam, una rebel·lió generada per la influència de guerrillers vinguts de fora, o una moderna agitació per intentar reclamar més llibertat i transparència electoral. Totes les variables anteriors estan presents, però no expliquen per si soles i per separat el moviment. Ningú no nega que a Chiapas hi hagi gana, pobresa i existeixin greuges i es produeixin abusos de poder. Paral·lelament cal subratllar que els successos de Chiapas tenen múltiples lectures. Les comunitats zapatistes i les de la resta de Chiapas i Mèxic, els ciutadans de l'Estat de Chiapas i de la República de Mèxic, els habitants d'Amèrica Llatina i del món tenen visions i percepcions diferents. Per uns són els seus assumptes concrets (fam, pobresa, vexacions, manca de llibertats, opressió), per altres símbols d'identitat nacional i per la majoria dels qui viuen a centenars o milers de quilòmetres de les Cañadas i els Altos, les notícies que arriben de la selva lacandona s'han convertit en símbols que possibiliten el retrobament amb algunes velles estimades utopies.

Del què no hi ha cap dubte és de que, segons l'experiència acumulada en els últims sis anys, les tensions de Chiapas no es solucionaran ni repartint diners, ni construint hospitals, carreteres i escoles, com tampoc creant nous llocs de treball, municipis ètnics autònoms o assegurant la transparència electoral. Tampoc treient l'exèrcit de la regió. Qualsevol d'aquestes mesures per separat són necessàries, però no suficients. En els últims anys ha quedat clar que el problema de Chiapas no és exclusiu dels Altos, ni de les Cañadas ni de les comunitats ètniques. Estem assistint a la transformació de les antigues formes d'articulació de l'Estat-Nació (l'escenari de globalització i el desmantellament del sistema polític corporatiu i clientelar mexicà dels últims anys han impulsat considerablement aquest procés), i les postures derivades del fonamentalisme ètnic no sembla que hagin d'ajudar a solucionar les tensions existents. La caputxa del subcomandant ens recorda que estem en un país de màscares. Sense dubte s'hauria de poder dialogar desapassionadament a cara descoberta, anomenant cada assumpte i problema pel seu nom i aclarint les finalitats i mitjans de cadascun dels actors. Les institucions, en comptes de l'excessiu protagonisme de les persones, són les qui haurien de primar. L'Estat ha de deixar de ser l'"ogre filantròpic" i convertir-se en el marc polític que garanteixi la resolució dels conflictes a través del diàleg i permeti, com també promogui, la confluència pacífica dels diferents actors. Això suposa inevitablement la redefinició del nacionalisme.

► Ajuntament de San Cristóbal de las Casas. 1 de gener de 1994. Primer dia de l'aixecament zapatista. Els guerrillers de l'EZLN es troben a l'interior (foto: Isabel Cruz)

En contra del que sovint es debat fora de Chiapas, el dilema de si la integració cultural és positiva o negativa no és el que obsessiona a les comunitats de les Cañadas (és diferent el problema als Altos), ja que la seva identitat oberta, resultat de ser una regió de recent migració on han arribat individus procedents de diferents llocs amb tradicions culturals diferents, ofereix als seus integrants una gran mobilitat i uns amplis espais de negociació. En la pràctica diària s'observa que no s'aferrin a allò antic com a propi si això demostra ser autodestructiu o limitant. La seva visió és molt més pragmàtica.

Indubtablement, s'ha de reconèixer que el subcomandant Marcos va ser capaç en el seu moment de denunciar la situació de greuge comparatiu en la qual vivien i segueixen vivint part dels habitants de Chiapas i d'airejar internacionalment alguns dels greus vicis del sistema polític mexicà. El problema és que fins avui no s'ha avançat molt en el diàleg que permeti arribar a un acord entre les parts involucrades en el conflicte. Sempre és còmode donar la culpa a algú (Govern, finquers, protagonismes de Marcos o Samuel Ruíz, ingerència estrangera). La realitat és més complexa. Per entendre en la seva integritat el problema cal aclarir que la imatge idealitzada de la comunitat indígena (unitat i autogestió politicoeconòmica) no es correspon totalment amb la vida diària de la regió. En conseqüència, si es creessin els sol·licitats municipis autònoms, es podria acabar reforçant en alguns casos el control d'alguns cacics de les pròpies comunitats, condemnar-les a l'aïllament, l'endarreriment i la marginació i possiblement augmentar la ingovernabilitat de la regió (no totes les comunitats accepten i donen suport al moviment armat) si no es prenen les mesures oportunes. Per descomptat, sembla important comprendre que els acords de San Andrés necessàriament comporten la redefinició de l'essència de l'estructura politicoadministrativa de Mèxic, i això implica que no es pugui arribar a una solució definitiva a Larráinzar, donat que no estan representats en la taula de negociació tots els actors socials i polítics que serien necessaris. No es pot oblidar que els municipi-

pis autònoms ètnics podrien significar el desmantellament del nacionalisme mexicà heretat de la revolució, segons el qual l'essència de Mèxic resideix en el mestís.

La solució no hauria de ser constituir els "municipis indígenes autònoms", sinó la remunicipalització del territori que permetés la construcció d'una societat plural i incloent. El problema és que als "zapatistes" sembla que els interessa la remunicipalització en funció de la seva correlació regional de forces, mentre que algunes comunitats tenen altres interessos. D'altra banda, no s'ha d'oblidar que legitimar l'existència dels municipis ètnics autònoms desplaça els "mestissos", que comencen a aparèixer com un grup vergonyant que ha de renunciar a la seva identitat i al seu passat. Les minories ètniques no haurien d'imposar a la resta de la societat els seus punts de vista per mitjà de la utilització de la violència o el xantatge polític, i els "mestissos" no haurien de negar en cap cas l'existència d'aquelles o utilitzar el seu poder per aixafar-les.

En resum, sembla clar que Chiapas és un problema polític molt més complex que afecta la pròpia estructura de l'Estat i la dinàmica del sistema polític. Solucionar Chiapas no només requereix enfrontar-se als fantasmes del passat, sinó encarar frontalment els reptes del futur.

La solució no està doncs en la inclusió a la Constitució que Mèxic és un Estat pluricultural i multiètnic. Tampoc exclusivament a elevar el nivell de vida de la regió (ingressos dels ciutadans i millora dels serveis). Tot això indubtablement és necessari, però no és suficient. Potser tot seria més fàcil si es reconegués que el problema està en què el model d'Estat-Nació que fins ara ha estat vigent a Mèxic ha començat a mostrar fissures. Sembla necessari que Mèxic comenci a treure's les màscares i es garanteixi un clima de diàleg transparent que possibiliti la resolució de les seves tensions a cara descoberta a través de les institucions pertinents. Per descomptat, la internacionalització del conflicte no ha fet més que complicar la situació. El drama és que la violència s'ha acabat convertint en un actiu polític. Per a uns és un element cohesionador, s'ha convertit en la sortida de dècades d'agressió i en l'arma que garanteix l'enfortiment del discurs contra l'Estat. Per a altres, és precisament l'element de deslegitimació del moviment. En un Estat de Dret els polítics no poden comportar-se com gestors dels privilegis i les exclusions.

Totes les dades existents semblen indicar de forma invariable que la solució ha de passar per l'aprofundiment de la cultura democràtica en la qual les majories aprenguin a respectar els Drets Humans i les opinions de les minories i aquestes comprenguin que no poden imposar-se sobre aquelles. Una societat incloent en comptes d'excloent en què tots aprenguin a respectar-se i a conivir pacíficament sense necessitat d'aculturacions forçoses. Un sistema polític assentat en la gestió transparent d'allò públic sobre la base del respecte dels drets i les llibertats dels ciutadans abans que en la preservació dels privilegis i les fidelitats clientelars. És complicat aprendre a combinar drets comunitaris i drets individuals, majories i minories, globalització i regions. Els assassinats i la guerra de baixa intensitat no són en cap cas la solució. La confiança que la resolució dels conflictes s'ha de basar en la credibilitat de les institucions abans que en les promeses de cabdills messiànics (de qualsevol signe) suposa la remodelació dels discursos nacionalistes patriòtics existents i la reconfiguració de les actituds i voluntats polítiques de molts dirigents. Una cosa relativament fàcil d'enunciar, però difícil d'assolir. ■

dCIDOB 76. Pobles indígenes d'Amèrica.

Guatemala. Quatre anys després de la signatura dels acords de pau.
Rigoberta Menchú Tum

GUATEMALA

QUATRE ANYS DESPRÉS DE LA SIGNATURA DELS ACORDS DE PAU

Rigoberta Menchú Tum Premi Nobel de la Pau. Ambaixadora de Bona Voluntat de la Cultura de Pau - UNESCO

Un fet històric que va generar expectatives i va reviure l'esperança ▶ No hi ha dubte que per als guatemalencs i les guatemalencues, en general, i per als maies, garífunes i xinques, homes i dones, en particular, la signatura de la pau a Guatemala¹ va suposar un pas important en la recerca d'un millor destí. Les expectatives posades en els acords de pau i particularment en l'Acord sobre identitat i drets dels pobles indígenes van ser enormes. La possibilitat, a la fi, de discutir el caràcter de la nació guatemalencua i d'abordar-ho per al seu tractament amb i des de l'Estat en la perspectiva d'acabar amb el racisme i la discriminació presents en la societat, ens situava a l'alçada dels temps i de l'oportunitat de constituir-nos en el referent immediat per països amb característiques similars a les nostres. L'acord referit abordava aspectes realment de fons i, dins del conjunt, potser l'únic que imposava el repte de la reformulació de l'Estat de cara a la nostra condició de nació pluricultural, multilingüe i multiètnica.

La negociació de l'acord, la signatura i la recerca de la seva implantació ens va imposar una dinàmica; de tal manera que la necessitat de discutir-lo, com mai, va permetre posar en boca de molts guatemalencs el tema indígena, però sobretot allò relatiu a la identitat i als drets que els assisteixen. La signatura per fi ens deia que hi havia voluntat política del Govern per tractar la problemàtica. La recerca de la seva implementació, mitjançant els mecanismes que es van definir allà mateix, va generar entusiasme i por alhora per part dels involucrats, però sobretot el desig de contribuir a buscar junt amb l'Estat els millors camins per fer realitat allò que es deia en el paper. Quedava doncs, amb la signatura de l'acord, aplanat el camí per afrontar els reptes que per al país imposa la situació dels indígenes guatemalencs.

A la fi de segle i de mil·lenni, una realitat que no canvia ▶ No ha estat sinó a base de resistència que a Guatemala els pobles indígenes han sobreviscut. Fins avui, l'Estat no ha existit sinó per espoliar-los i reprimir-los, ja sigui per interessos directes o en obediència a d'altres interessos. A més d'haver estat pensat en bona mesura per això, l'Estat guatemalenc s'estructura sota una visió monocultural que no deixa cap porta oberta per donar cabuda a cap tipus d'expressió per part dels indígenes, tant en la seva definició com en la seva conducció.

Aquesta condició en la qual històricament s'han trobat els indígenes es reflecteix en una situació de subjugació i marginació en els camps polític, social, econòmic i cultural que a aquestes alçades tots reconeixen. No és casualitat, doncs, que siguin ells els qui reflecteixin majors dificultats de participació política. Essent la població guatemalencua majoritàriament indígena, aquesta no s'ha trobat ni es troba avui en dia degudament representada en els organismes de l'Estat, tant en forma numèrica com en contingut donat que els qui els "representen" no són el resultat d'una elecció propiciada per aquests interessos sinó pels que s'expressen en els partits polítics.

Quan els indígenes han qüestionat la seva condició política i han expressat les seves reivindicacions en aquest camp, no s'han fet esperar les respostes repressives. N'hi ha prou a mencionar allò que recullen les conclusions de l'informe de la Comisión para el Esclarecimiento Histórico² per mesurar la dimensió i qualitat d'aquestes respostes. Al poble maia, particularment, se'l va sotmetre a genocidi durant el conflicte armat sota el pretext de la seva suposada vinculació amb la insurgència.

No és estrany tampoc que on s'expressen els majors índexs de pobresa i la més marcada manca d'oportunitats sigui en la població indígena. L'extrema pobresa s'accentua en zones predominantment indígenes i és aquesta població la que mostra també els índexs més alts d'emigració per raons econòmiques.

L'aspecte social dels indígenes no és diferent als altres. De la població en general, és el sector que presenta el major percentatge d'analfabetisme i no té accés a una assistència mèdica, a un habitatge digne i a les oportunitats en general. És la població, fins ara, més exposada a les calamitats que es deriven tant dels esdeveniments sociopolítics com els naturals. No té, en altres paraules, capacitat de resposta davant les emergències i els reptes del desenvolupament a causa del seu aïllament i de la carència dels recursos indispensables per encarar els fenòmens.

• Indígena maia guatemalena en la cerimònia d'inauguració del VI Festival Americano de Cine y Video de los Pueblos Indígenas, Quetzaltenango, Guatemala, 1999 (foto: CEFREC)

En l'àmbit cultural, les polítiques a les quals han estat sotmesos els pobles indígenes són de caràcter colonitzador i d'aculturació, amb l'objectiu d'intentar desposseir-los de la seva identitat, els seus valors i la seva autoestima.

Tot i ser viva, dinàmica i mil·lenària, la cultura indígena s'ha presentat com una cosa del passat i no de l'actualitat. És promoguda com a simple folklore i no com a un conjunt d'elements i valors que avui en dia no són només referents de vida d'aquests pobles sinó que constitueixen referents globals que poden ajudar a revitalitzar la humanitat i a disminuir la tendència destructiva de la mateixa.

Una esperança que es floreix abans de començar a madurar ▶ Si bé és cert que els acords de pau signats a Guatemala no ho inclouen tot, en termes de la dimensió dels problemes que ha afrontat el país, existeix l'opinió generalitzada que són un bon punt de partida per començar a buscar per la via del diàleg i la negociació solucions a la nostra aguda problemàtica. Aquesta opinió inclou l'Acord sobre identitat i drets dels Pobles Indígenes. Des del nostre punt de vista, aquest acord és un bon instrument per trobar sortida als problemes de racisme, discriminació, marginació i exclusió dels indígenes a Guatemala; però també per situar el nostre país en una posició a l'alçada dels requeriments de les societats avançades. Tot i això, les bones intencions estan molt lluny de la realitat.

Per avançar en la situació dels pobles indígenes, l'acord mateix plantejava com a necessària la definició d'un marc jurídic adequat, començant per la reforma de la Constitució Política de la República, fet pel qual aquest i altres acords contenien compromisos d'Estat i el seu procés culminaria amb la seva ratificació a través d'una consulta popular, segons està establert en el nostre ordenament jurídic. Però no teníem en compte, els interessats, que a Guatemala, per les coses d'interès general, tenim un Estat dèbil i una societat amb sectors de poder profundament conservadors que es despullen o s'esquincen els vestits en el moment de les decisions trascendentals que òbviament qüestionen els seus interessos. De tal manera que sota la falta de determinació i claredat de l'Estat i la influència decisiva dels sectors esmentats, la consulta popular dóna com a resultat un NO a les reformes constitucionals que, en allò referent als pobles indígenes, pretenien caracteritzar la nació guatemalena com a pluricultural, multilingüe i multiètnica, raó suficient, segons ho considerem, per impregnar tota la bastida jurídica d'aquesta característica, i que ajudaria a dur amb menys dificultats el procés d'inclusió dels pobles indígenes en la societat guatemalena³.

Només els *trasnochados* durant el procés de negociació de la pau s'hi van pronunciar en contra. Després es percebia que tots els sectors aprovaven la necessitat de definir els passos que permetessin, primer, acabar amb la guerra i, segon, atacar les seves causes i entre aquestes les que donaven també origen a la situació problemàtica dels indígenes. Malgrat tot, en el moment d'arribar a les grans definicions uns discursos s'ensorren i se n'articulen d'altres, que són al final els qui reflecteixen els autèntics interessos. És això el que va succeir abans de la consulta popular. Una altra vegada, els de sempre, els qui tenen el poder i els recursos, van articular el seu discurs sobre la base de l'anticomunisme i del racisme. Sustentant-se en una població temerosa, desinformada, dividida i ignorant del procés, van obstaculitzar allò que en perspectiva es considerava com a indispensable en matèria constitucional.

Aquest va ser, sense dubte, un clar cop als acords de pau i, sobretot, al d'Identitat i Drets dels pobles indígenes. D'ara en endavant les possibilitats de capgirar la situació dels indígenes a Guatemala, almenys a mig termini, es presenten molt difícils.

Un procés que es distorsiona, una aspiració que amb el temps s'allunya cada cop més ▶

Sota la consideració que és un instrument apropiat que pot crear condicions per capgirar la situació que han afrontat i afronten els indígenes de Guatemala, avui en dia, i en el marc del nou Govern, l'acord sobre Identitat i Drets dels pobles s'enfronta segurament a la seva etapa més crítica. Cada cop es fa més evident un allunyament sistemàtic de l'abordatge del més important.

Fins ara els acords de pau són només el discurs. Ja en política, la pretensió del Govern que puja el gener de 2000 sembla ser la de reduir a zero el poc que s'ha definit i assolit. La crida del Govern a establir un pacte de governabilitat evidencia aquestes intencions des del moment en què proposa fer des d'allà un "*corte de caja*" sobre allò discutit i definit en les diferents instàncies creades a l'efecte, incloses les estructurades per l'acord sobre identitat.

Tot i les dificultats que ha tingut la recerca de la implementació de l'acord, hi ha processos que reflecteixen consensos mínims, no només entre sectors de la societat sinó també entre la societat i el Govern. Aquest és un fet que ha de salvar-se i no sotmetre's a les distorsions a les quals són arrossegades les polítiques d'Estat quan hi ha canvis de Govern. Tot i això, la tendència sembla ser aquesta, amb la qual cosa es resta força a la dinàmica d'implementació i es pretén introduir un enfocament amb les característiques descrites, fet que no fa més que distorsionar el sentit i l'esperit per al qual va ser pensat l'acord.

Dos són els successos que influeixen perquè les aspiracions d'abordar la situació indígena i d'encarar-la de manera civilitzada s'allunyin cada cop més en el temps: els resultats de la consulta popular i les distorsions del procés generades pel nou Govern.

Les expectatives s'esfumen; les esperances poc a poc es dilueixen ▶

Amb el que s'ha descrit anteriorment no ens queda sinó la certesa que la problemàtica indígena de Guatemala ha d'esperar encara una solució de fons. Per ara, el que s'afirma és que els canvis obligats en aquesta matèria es donaran dins de processos molt complexos i en condicions plenes d'obstacles. És difícil, a aquestes alçades i per tals fins, salvar en la seva integritat l'acord com a instrument vàlid. El que s'arribi a definir i implementar d'aquest serà molt superficial i insuficient en tant que el procés està sotmès a fortes pressions, unes de temps i altres de contingut, sobretot quan hi ha estructures de poder que voldrien veure fora d'una agenda nacional la discussió i recerca d'una solució a la difícil situació dels indígenes.

La situació dels indígenes després de gairebé quatre anys des de la signatura de la pau no és millor que en el període anterior. Potser s'argumenti que és un període molt curt per veure canvis tangibles; però tot i això a aquestes alçades haurien d'estar creades certes condicions que afavorissin el fet que el procés tingui més claredat.

Les expectatives de donar un viratge radical a la situació dels maies, garifunes i xinques de Guatemala s'esfumen junt amb l'esperança, a mig termini, de veure situades les bases per a la construcció d'una societat guatemalenca incloent, intercultural i amb justícia social. ■

Notes

1 ▶ A partir dels anys seixanta a Guatemala s'esdevé un conflicte obert, amb grups guerrillers aixecats contra governs dictatorials que practicaven polítiques fortament repressives. Després d'un llarg procés negociador, en el qual hi va haver una mediació internacional molt important per part de diversos països llatinoamericans i europeus, en coordinació amb el secretari general de l'ONU, el desembre de 1996 es van firmar els Acords de Pau entre la Unió Revolucionària Nacional Guatemalenca (URNG) i el Govern d'Álvaro Arzú. Entre els compromisos més importants cal subratllar l'abandó de les armes per part de la guerrilla i la seva transformació en una força política, juntament amb l'assumpció per part del Govern de la responsabilitat per reformar les estructures polítiques i institucionals, com també l'entramat socioeconòmic del país.

2 ▶ En els acords de Pau es va establir crear una Comissió para el esclarecimiento Histórico (CEH) amb l'encàrrec d'investigar, a títol informatiu i en nom de la reconciliació, les violacions dels Drets Humans comeses durant la guerra. La CEH va presentar el febrer de 1999 l'informe final que registra més de 40.000 violacions, de les quals 29.000 suposarien morts o desaparicions, posant en evidència la repressió generalitzada que van practicar els governs dictatorials anteriors.

3 ▶ El primer bloc de reformes constitucionals, fruit de les negociacions després dels Acords de Pau, fou votat en referèndum el 16 de maig de 1999. Entre les cinquanta esmenes que contenia, hi havia un grup que afectaven el caràcter ètnic i social de Guatemala, proposant una societat més oberta, pluricultural i igualitària. Per sorpresa dels patrocinadors de les reformes –el Govern del Partido de Avanzada Nacional (PAN) i l'oposició encapçalada per la URNG– el NO va triomfar de manera ajustada i l'abstenció fou altíssima, superior al 80%.

dCIDOB 76. Pobles indígenes d'Amèrica.

L'Equador. La lluita dels pobles indígenes.
Ricardo Ulcuango

L'ECUADOR

LA LLUITA DELS POBLES INDÍGENES

Ricardo Ulcuango Vicepresident de la Confederación de Nacionalidades Indígenas del Ecuador (CONAIE)

Amb aquestes línies pretenem destacar fonamentalment alguns elements que considerem importants i que han donat transcendència al Moviment Indígena de l'Ecuador.

Les nostres lluites en la història han estat permanents. Unes victorioses, les altres reprimides. Les nostres lluites no només van consistir en la confrontació directa sinó en formes d'impugnació i resistència expressades en el llenguatge, en les nostres festes, en el respecte a les nostres autoritats, en l'exercici de la salut i el dret indígena, etc. Elements que ens van possibilitar mantenir-nos vius com a pobles.

Els sistemes d'opressió de fet, de dret i també d'aquells mètodes de violència que l'Estat ha utilitzat en contra de les Nacionalitats Indígenes no han estat suficients per destruir els principals elements que donen cos a la nostra identitat i existència com a pobles, com són: l'idioma, el territori, la cultura, la ciència, la religió, l'economia, les nostres formes d'administració i organització, i les relacions entre els nostres pobles, que donen fe que hem estat, junt a d'altres sectors de la societat, protagonistes actius i permanents en la construcció de la història.

Amb l'aixecament de 1990, el procés del moviment indígena adopta una expressió impactant, fins al punt que es comença a qüestionar l'estructura de la societat i el caràcter del poder de l'Estat.

Amb la Marxa Indígena dels Pobles Indígenes des de l'Amazònia i les mobilitzacions pels 500 anys de resistència el 1992, es consoliden les demandes bàsiques com l'accés a la terra i la legalització dels territoris, així com el caràcter plurinacional de l'Estat i la convocatòria d'una Assemblea Nacional Constituent.

L'elaboració del projecte de Llei Agrària Integral des dels pobles indígenes i camperols del país el 1993, marca una fita fonamental. La capacitat de mobilització es consolida amb la participació activa en l'elaboració de projectes de llei, que en la pràctica fa que el moviment indígena doni un salt de qualitat important, fet que és ben vist per la societat, tot i que la classe política en el poder no ho tingui en compte ja que representa exclusivament els grups de poder econòmic.

En aquest mateix procés de la Llei de Desenvolupament Agrari, les reformes assolides després d'un fort aixecament indígena i camperol el 1994 permeten demostrar al país que és possible assolir un consens nacional per elaborar lleis que beneficiïn tots els equatorians, ja que vam aconseguir asseure, per una banda, els empresaris agrícoles i terratinents com també el poder executiu i, per altra, els representats de les organitzacions indígenes i els camperols.

Aquesta capacitat de proposta es va desenvolupant fins que el 1996 elaborarem una proposta de reforma a la Constitució i un Projecte de Llei d'Aigües que recull les particularitats culturals, els problemes i necessitats de la diversitat geogràfica del país en relació a l'ús, manteniment i aprofitament d'aquest bé públic fonamental com és l'aigua.

El 1997 la nostra convocatòria a una Assemblea Constituent per reestructurar l'Estat equatorià obliga la classe política en el poder a convocar oficialment l'Assemblea Constituent, en la qual aconseguim el reconeixement dels nostres drets col·lectius com a pobles, així com la ratificació per part del Congrés Nacional del Conveni 169 de l'Organització Internacional del Treball (OIT), que recull els drets dels pobles indígenes, després d'un procés de legitimació de les nostres demandes en la societat equatoriana.

Ha estat en els últims vint anys quan s'ha anat impulsant l'aplicació del model neoliberal i, per tant, dels seus ajustaments legals i econòmics que han dut a què en l'actualitat els nivells de pobresa, malaltia, marginalitat i migració siguin dels més elevats del continent. Paradoxalment és en aquest temps en el qual ha augmentat la resistència dels pobles indígenes, l'enfortiment de la seva organització, grau de consciència i participació, el "reconeixement de fet" de la realitat plurinacional de la nostra societat, la necessitat de modernitzar el concepte d'Estat no exclouent, de desenvolupar el procés democràtic amb la participació real dels pobles indígenes i d'impulsar el seu desenvolupament partint de les seves particularitats.

Aquesta pràctica de mobilització i proposta desenvolupada pel moviment indígena per avançar en els processos de descentralització del poder, de superació de la pobresa i de preocupació política dels destins de l'Estat i la seva conducció, el fan mereixedor d'un reconeixement dels moviments socials com a element catalitzador, dinamitzador i conductor de les propostes i demandes socials.

Aquest protagonisme com a subjectes històrics i polítics ha hagut de ser reconegut per part dels mitjans d'informació pública, les entitats de l'Estat i organismes multilaterals com el Banc Mundial, el Banc Interamericà de Desenvolupament i el Fons Monetari Internacional, en tot l'afany d'implantar els seus models concebuts en un laboratori i que han causat l'anihilament de les nostres societats.

Amb els nivells de participació política mitjançant processos electorals universals, tot i que en termes inequitatius per manca dels recursos que tenen les empreses electorals dels partits tradicionals, hem accedit a alguns nivells de representació en el Congrés Nacional i en diversos poders locals, en els quals demostrem noves pràctiques per fer política. Involucrem la participació popular en la presa de decisions dels municipis, així com en la gestió col·lectiva per poder solucionar diversos problemes d'infraestructura bàsica, per exemple, amb costos baixos.

Ara tenim el repte de saber interrelacionar en molts casos l'acció de les autoritats dels poders locals amb la capacitat de proposta i mobilització, i l'exercici ple dels nostres drets col·lectius en les nostres circumscripcions territorials amb la finalitat que les demandes reivindicatives i polítiques dels Pobles Indígenes i la gran majoria d'empobrits puguem dignificar i qualificar les nostres vides; perquè a nosaltres ens interessa anar construint un procés de llarg abast, que sense dubtes serà la base real d'un Estat Plurinacional.

**CONFED. DE NACIONALIDADES
INDIGENAS DEL ECUADOR**

QUÈ ÉS CONAIE? ▶ La CONAIE (Confederación de Nacionalidades Indígenas del Ecuador) es constitueix el 1986 com a resultat d'un procés organitzatiu impulsat des de les comunitats de totes les nacionalitats indígenes de l'Ecuador. Segons informació de la pròpia organització, la CONAIE actua com a màxima representant, és la veu i el pensament dels pobles indígenes, lluita per la vida dels homes i de la naturalesa.

La CONAIE és una organització autònoma, que no depèn de cap partit polític ni de cap institució estatal, estrangera o religiosa; respon a la necessitat històrica de lluitar pels drets dels pobles indígenes per construir un estat plurinacional. En aquest sentit, dóna suport a les lluites específiques de les comunitats, com la de dotar-se d'aigua potable, i lluita contra les polítiques governamentals que atempten contra els pobles indígenes. Al mateix temps, promou les formes pròpies d'organització col·lectiva com són les comunes i, amb elles, les formes ancestrals d'ús i administració de la serra, com l'agricultura orgànica, les terrasses i la reciprocitat. La CONAIE promou activitats de reconeixement i preservació del medi ambient, la cultura i l'educació indígena i les seves activitats s'estenen en l'àmbit internacional mitjançant la xarxa internacional indígena.

Font ▶ CONAIE (<http://conaie.nativeweb.org>)

dCIDOB 76. **Pobles indígenes d'Amèrica.**

Adreces a internet.

ADRECES A INTERNET

(organitzacions i altres centres)

► Nativeweb

<http://www.nativeweb.org>

Guia de recursos indígenes de tot el món.

► Centro de Documentación, Investigación e Información de los Pueblos Indígenas (DOCIP)

<http://www.docip.org/dociplnk.html>

Se centra sobretot en els drets indígenes i en la seva consecució. Inclou, també, enllaços a d'altres webs indígenes.

► International Work Group of Indigenous Affairs (IWGIA)

<http://www.iwgia.org/>

Organització internacional independent formada per especialistes en assumptes indígenes.

► Center of World Indigenous Studies

<http://www.cwis.org>

Organització independent dedicada a la comprensió i investigació dels pobles indígenes.

► Unrepresented Nations and Peoples Organization (Organització dels Pobles i Nacions no Representats) (UNPO)

<http://www.unpo.org>

L'UNPO és una organització que agrupa 50 membres i que serveix de fòrum per als pobles ocupats, els pobles indígenes i les minories que lluiten per la seva autodeterminació. Al web hi ha notícies i documents sobre aquesta qüestió i enllaços a d'altres pàgines sobre drets de les minories.

► Netwarriors (Observadors Polítics Internacionals sobre Drets dels Pobles Indígenes)

<http://www.hookele.com/netwarriors>

Recull de diversos documents de Nacions Unides sobre Drets Indígenes, incloent el projecte de Declaració de Drets Indígenes i les conclusions del Grup de Treball sobre Pobles Indígenes.

► Alt Comissionat de Nacions Unides pels Drets Humans

http://www.unhchr.ch/spanish/hchr_un_sp.htm

Recull de legislació, declaracions, resolucions i molts altres documents sobre Drets Humans. Inclou també enllaços a webs d'altres organismes de Nacions Unides dedicats a la protecció dels drets dels pobles indígenes.

► Native American Tribes

<http://www.ilt.columbia.edu/k12/naha/natribes.html#Alabama>

Extensa informació, classificada per tribus, dels diferents pobles indígenes d'Amèrica del Nord.

► Congrés Nacional d'Indis Americans

<http://www.ncai.org>

Informació sobre els pobles indígenes dels EUA i Alaska.

► Nació Innu

<http://www.innu.ca>

Informació molt extensa sobre el poble innu.

► Consejo Indio de Suramérica (CISA)

<http://www.puebloindio.org/ceacisa.htm>

Organització no governamental fundada el 1980 com a entitat aglutinadora i representativa dels pobles, nacions i organitzacions indígenes d'Amèrica del Sud.

► Coordinadora de las Organizaciones Indígenas de la Cuenca Amazónica (COICA)

<http://www.satnet.net/coica>

Informació sobre les diferents organitzacions que componen la COICA, que té per objectiu promoure, desenvolupar i impulsar els mecanismes necessaris per a la interacció dels pobles i organitzacions indígenes membres.

► Instituto Nacional Indigenista (INI)

<http://www.sedesol.gob.mx/ini/inistr.htm>

L'INI és un organisme públic descentralitzat del Govern federal de Mèxic i s'encarrega del disseny i l'aplicació de les polítiques públiques dirigides als pobles indígenes del país.

► Ejército Zapatista de Liberación Nacional

<http://www.ezln.org>

Informació sobre la situació a Chiapas subministrada per un dels actors del conflicte. Inclou documents de l'EZLN, sobre el conflicte i enllaços a d'altres webs zapatistes.

► <http://www.azteca.net/aztec/>

Informació molt extensa sobre els asteques.

► Asociación Interétnica de Desarrollo de la Selva Peruana (AIDESEP)

<http://rcp.net.pe/indigenasamazonicos>

Organització que té per objectiu la defensa de la cultura, la llengua i el territori dels indígenes de la conca amazònica del Perú.

► Conferencia Permanente de los Pueblos Indígenas del Perú (COPPIP)

<http://ekeko.rcp.net.pe/ashaninka/coppip>

Creada el 1997, és un espai de trobada i diàleg entre les organitzacions indígenes peruanes que tenen un mandat directe emanat de les seves comunitats de base.

► Brigadas Internacionales de Paz (BIP)

<http://www.conflictnet.org/pbi/guatemala-e>

Compromesa en la resolució no violenta de conflictes i el respecte als Drets Humans. BIP ofereix acompanyament i presència internacional a persones o grups no armats que són víctimes de la violència per les seves creences polítiques i/o religioses, culturals o origen ètnic, i perquè exercen el seu dret d'associació i expressió lliure.

► Central de Pueblos y Comunidades Indígenas del Oriente Boliviano (CIDOB)

Cidobpi@mitai.nrs.bolnet.bo

La CIDOB és una organització que agrupa a més de 280.000 aborígens de la selva de Bolívia i diversos grups indígenes com els guaraní, els guarayo o els chiquitano. És una organització de base representativa en la lluita dels pobles per al territori, l'educació, la salut, el desenvolupament econòmic, l'organització, etc.

► <http://www.derechos.org/nizkor/bolivia>

Informació sobre els Drets Humans a Bolívia. Informes, resolucions, articles, accions de solidaritat sobre violacions dels Drets Humans, legislació, agenda i enllaços sobre els Drets Humans a Bolívia.

► Confederación de Nacionalidades Indígenas del Ecuador (CONAIE)

<http://conaie.nativeweb.org>

CONAIE es va constituir el 1986 com a resultat d'un procés organitzatiu impulsat des de les comunitats de totes les nacionalitats indígenes de l'Equador. La pàgina web inclou informació general sobre l'organització com també nombrosos documents sobre les accions dutes a terme per l'organització.

A TENIR EN COMPTE ►

Mugarik Gabe

mugarik@mail.com

Mugarik Gabe és una ONGD del País Basc fundada el 1987, amb una activitat que se centra primordialment en dos apartats: els projectes de cooperació –han treballat almenys en 70 projectes en diferents països llatinoamericans–; i la sensibilització en la pròpia societat sobre les injustes relacions entre els països del Nord i del sud.

Des del 1990 una de les seves línies principals d'actuació és el treball amb diferents pobles indígenes per tal de millorar les seves condicions de vida i el suport a diferents organitzacions indígenes. En aquest sentit, i en el camp de la sensibilització, ha editat un CDROM interactiu que, sota el títol *Pueblos Indígenas – Herri Indigenak*, ens ofereix una visió de la situació mundial, les característiques, la relació amb el medi, la història, l'educació, la cultura, la religió i els drets de les principals cultures indígenes existents al món.

Adreça: c/ Zumárraga, 7 Bajo, Bilbao. Tel. 94-415-43-07

dCIDOB 76. **Pobles indígenes d'Amèrica.**

CEFREC. Un exemple d'organització indígena a Bolívia.

CEFREC

Un exemple d'organització indígena a Bolívia

QUÈ ÉS? ▶ El Centro de Estudios, Formación y Realización Cinematográfica (CEFREC) inicia la seva activitat el 1989 amb els objectius de defensar i promocionar les cultures indígenes de Bolívia, on té la seva seu, i d'atendre l'aspecte "comunicació per al desenvolupament" dels projectes organitzatius, educatius i culturals que les institucions d'acció social no cobreixen. Aquests objectius s'intenten assolir a través de la realització de produccions cinematogràfiques portades a terme pels propis indígenes, com a mitjà principal perquè ells mateixos i la resta de persones coneguem les diverses cultures indígenes del país.

PLAN NACIONAL INDÍGENA ORIGINARIO DE COMUNICACIÓN AUDIOVISUAL ▶

Durant el 1995 i 1996, CEFREC impulsa la creació del Plan Nacional Indígena Originario de Comunicación Audiovisual, conjuntament amb les tres confederacions indígenes i camperoles de Bolívia: Confederación Sindical Única de Trabajadores de Bolivia (CSUTB), Confederación Sindical de Colonizadores de Bolivia (CSCB) i Confederación de Pueblos Indígenas de Bolivia (CIDOB). Per l'aplicació d'aquest pla es crea la Coordinadora Audiovisual Indígena Originaria de Bolivia (CAIB).

L'eix principal d'aquest pla és la Red Nacional Indígena de Comunicación e Intercambio, la qual s'ocupa de fer circular missatges i propiciar l'educació i el contacte intercultural. Un dels seus efectes més destacats és que la saviesa i el coneixement indígena, compartits a través d'aquest canal, serveixen de base per la recerca solidària de possibles pautes de solució a molts dels problemes indígenes en diferents camps. A més, s'ha propiciat una major valoració de les cultures indígenes, d'expressions com la llengua indígena, els contes, mites i tradicions, aspectes imprescindibles per la consolidació de la identitat indígena, com també de les potencialitats indígenes en moltes àrees tals com la preservació del medi ambient, l'adaptació i recuperació de tecnologies apropiades, etc. A partir d'aquesta experiència molts pobles s'han posat en contacte per primera vegada. Aquest contacte intercultural té, el 1999, un impacte en 6 departaments de Bolívia i presència a unes 149 comunitats.

Al mateix temps, aquest pla recull la capacitat i formació dels indígenes en el camp de la comunicació audiovisual, per tal que ells mateixos puguin fer més visible la seva veu i imatge.

Pel desenvolupament i èxit d'aquest procés, cal destacar el suport fonamental subministrat, des del 1997, per l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional (AECI).

CONSEJO LATINOAMERICANO DE CINE Y VÍDEO DE LOS PUEBLOS INDÍGENAS (CLACPI) ▶

Per altra banda, CEFREC és la seu central del CLACPI, creat el 1985 a la ciutat de Mèxic. Aquest Consell ha impulsat els Festivals de Cine y Vídeo de Pueblos Indígenas, durant els anys 1985 (Mèxic), 1987 (Rio de Janeiro), 1989 (Caracas), 1992 (Lima-Cuzco), 1996 (Santa Cruz-Bolívia) i 1999 (Guatemala). En el marc del VI Festival, celebrat els dies 6 al 13 d'agost de 1999 a Quetzaltenango (Guatemala), es va portar a terme el III Encuentro Interamericano de Cine y Vídeo de los Pueblos Indígenas el qual va possibilitar moments de reflexió i intercanvi d'experiències. En la Declaració Final resultant d'aquesta trobada es subratlla la necessitat d'enfortir el CLACPI per tal d'impulsar els aspectes analitzats, això és, fomentar l'intercanvi d'opinions de cara a dissenyar una estratègia continental per l'audiovisual indígena a l'Amèrica Llatina amb la finalitat d'enfortir la identitat cultural dels pobles indígenes a través dels mitjans de comunicació.

CEFREC – CLACPI – CAIB

Av. Perú 291 esq. Beni, 3r Piso

Ap. Correos 9368

La Paz, Bolívia

tf. 591-2-360389

comaru@ceibo.entelnet.bo

Font ▶ Centro de Estudios, Formación y Realización Cinematográfica (CEFREC)

dCIDOB 76. **Pobles indígenes d'Amèrica.**

Cronologia de conflictes.

Cronologia de CONFLICTES

Per més informació: <http://observatori.barcelona2004.org>

Abril ▾

DEL 3 AL 9

HAITÍ. Descens al caos ▶ Ajornament de les eleccions legislatives i municipals una i altra vegada, acusacions de manipulació per part del poder i l'oposició, violència al carrer, actes vandàlics i assassinats.

PAPUA NOVA GUINEA. La pau arriba a Bougainville ▶ Després d'una dècada de lluites sagnants i guerra, l'acord de pau firmat entre el Govern central de Papua Nova Guinea i l'illa de Bougainville, posa fi a una de les disputes més violentes al Pacífic sud.

TXETXÈNIA. Tot s'hi val a la guerra de Txetxènia ▶ L'alta comissionada de l'ONU per als Drets Humans ha proposat la creació d'una comissió independent russa que investigui les atrocitats comeses per les tropes federals a Txetxènia.

ISRAEL / LÍBAN. Temors i incògnites davant la retirada d'Israel del Líban ▶ Israel prepara activament, sobre el terreny i en el pla diplomàtic, la retirada de les seves tropes del sud del Líban i el desmantellament de la zona de seguretat abans del 7 de juliol.

DEL 10 AL 16

COREA. Cimera de reconciliació entre les dues Corees ▶ L'anunci per sorpresa d'una cimera entre Corea del Nord i Corea del Sud, el pròxim 12 i 14 de juny, constitueix un pas importantíssim i prometedor per reduir la tensió a la regió estratègica més perillosa del món.

SÀHARA OCCIDENTAL. A la cerca de noves sortides per al Sàhara ▶ Davant la situació d'estancament en què es troba el pla de pau de l'ONU, James Baker, enviat especial de Kofi Annan, ha viatjat a Algèria i al Marroc per trobar noves vies de solució al conflicte. Baker ha recalcat que la falta d'acord sobre el cens del referèndum d'autodeterminació i una sèrie de problemes i greus diferències poden fer naufragar el pla de pau de l'ONU.

COLÒMBIA. Audiències públiques per a la pau enmig de la guerra ▶ Enmig de l'agreujament de la violència s'estan celebrant a Villa Nueva Colombia, petit poble convertit en escenari de les negociacions de pau, les dues primeres audiències públiques, el tema general de les quals és la generació d'ocupació en un país amb un 20% d'atur i un creixement negatiu del 3,5%.

FILIPINES. Escalada de la violència separatista ▶ Després de quatre anys de relativa tranquil·litat, Filipines viu novament una escalada de la violència separatista just abans del comença-

ment d'una nova ronda de negociacions de pau, prevista per al 2 de maig.

TAIWAN / XINA. Torna el clima de crispació a l'estret de Taiwan ▶ Davant l'acte d'investidura del nou president de Taiwan, Chen Shui-Bian, el pròxim 20 de maig, a l'estret de Formosa torna a regnar un clima de crispació. El diari de l'Exèrcit xinès ha informat sobre entrenaments de tropes i operacions d'atterratge, i el portaveu del Ministeri d'Afers Estrangers ha manifestat que el nou líder de Taiwan ha de demostrar la seva postura amb fets.

BOLÍVIA / PERÚ / EQUADOR. Revoltes socials a Amèrica Llatina ▶ Estat de setge a Bolívia, agitació social i debilitat governamental a l'Equador, manipulacions electorals al Perú: el continent sud-americà comença a sentir la globalització en totes les seves dimensions.

ZIMBABWE. Davant del buit de poder ▶ El Parlament de Zimbabwe ha estat dissolt al complir-se el mandat de 5 anys, sense que s'hagi fixat una data per a les properes eleccions legislatives. Segons la Constitució d'aquest país, els comicis han de celebrar-se a partir de 30 dies de la dissolució i no més tard de 4 mesos.

TXETXÈNIA. Moscou busca interlocutors vàlids per negociar ▶ El Kremlin està topant amb serioses dificultats per trobar interlocutors txetxens representatius. L'últim oferiment de negociació incondicional, llançat pel president txetxè, Aslan Maskhàdov, ha estat rebutjat per Moscou, que qualifica aquests missatges com "maniobres de distracció" per obtenir una treva.

DEL 24 AL 30

SRI LANKA. Espectacular ofensiva dels rebels ▶ Després dels violents combats que tenen lloc al nord de Sri Lanka des del 26 de març, el grup rebel dels Tigres d'Alliberament Tàmil ha obtingut una espectacular victòria militar a l'aconseguir el control de l'estratègic pas dels Elefants que comunica la península de Jaffna amb el continent.

IRAN. Cop contra la llibertat ▶ El tancament de 14 publicacions reformistes ordenat per les autoritats judicials del país, a mans del corrent conservador, ha deixat molt clara la determinació de les faccions conservadores iranianes de no cedir ni una mica del seu poder.

TIMOR ORIENTAL. Neix un nou país: Timor del Sol Naixent ▶ Timor Oriental està renaixent de les cendres, nou mesos després que fos arrasat per l'Exèrcit i les milícies indonèsies. Poc a poc, partint de zero, l'ONU està organitzant la posada en

marxa d'un nou país, que s'anomenarà Timor Lorosae, Timor del Sol Naixent.

FILIPINES. Violenta crida d'atenció dels rebels islàmics ▶ 21 persones, entre elles 10 turistes estrangers, que es trobaven a l'illa malàisia de Sipadan, han estat segrestades pel grup separatista musulmà Abbu Sayyaf, segons el ministre filipí de Defensa, Orlando Mercado.

COLÒMBIA. Convenció nacional entre el Govern i la guerrilla de l'ELN ▶ El Govern de Colòmbia i l'Exèrcit de Liberación Nacional (ELN), el segon grup guerriller del país, han arribat a un acord inicial per crear una "zona de trobada i convivència" en una regió limitrofa entre Antioquia i Bolívar, fet que, segons la premsa colombiana, afavoreix la creació d'un clima de veritable reconciliació nacional.

TXETXÈNIA. Segueix sense arribar l'anhelada victòria ▶ Mentre Rússia parla de reconstrucció i reconsidera el retorn d'alguns refugiats a la república secessionista, a la zona muntanyosa del sud es registren cada dia nous enfrontaments i noves baixes, fet que demostra que Rússia és lluny de controlar aquesta part del territori, de negociar una sortida dels rebels i de proclamar la victòria.

ZIMBABWE. Epicentre de la desestabilització ▶ Mentre les ocupacions de granges, la violència, els atacs contra l'oposició al Govern de Robert Mugabe i les morts continuen succeint-se a Zimbabwe, una delegació del Govern britànic i del país africà s'ha reunit aquesta setmana a Londres per estudiar el programa d'ajudes per a la redistribució de terres.

CUBA / EUA. El nen "balsar" apropa els governs de Cuba i els Estats Units ▶ El cas d'Elián González i la retrobada amb el seu pare, feta realitat després de l'operació policíaca del Govern dels Estats Units, ha servit per apropar Fidel Castro i Bill Clinton, a més a més de separar Washington de la poderosa comunitat cubana de Miami.

ÀFRICA NORD-ORIENTAL. Guerres i fam a la Banya d'Àfrica ▶ La FAO ha advertit que 10 països a la Banya d'Àfrica estan amenaçats per la sequera i la fam: es tracta d'Etiòpia, Eritrea, Burundi, Djibuti, Kenya, Rwanda, Somàlia, Sudan, Uganda i Tanzània.

DEL 1 AL 7

KARATXAJEVO-TXERKÈSSIA. Una metxa revifada al

Caucas Nord ▶ Després de set mesos de manifestacions, convocades per protestar contra el suposat frau electoral que ha portat el general karatxai, Vladímir Semiónov, a la presidència de la república els enfrontaments ètnics es dirigeixen perillosament cap a una sortida sense retorn.

SUDAN. Noves aliances i objectius a la guerra del Sudan ▶ Tot sembla indicar que les coalicions han canviat i els camps de batalla s'han desplaçat, ja que la guerra es lliura actualment entre un moviment islàmic integrista al centre i una aliança de les forces d'oposició que el combat des de la perifèria.

SIERRA LEONE. Els rebels segresten "cascos blaus" de l'ONU ▶ 7 "cascos blaus" han estat assassinats i unes 92 persones entre soldats i personal de Nacions Unides romanen segrestades al nord i l'est del país.

ANGOLA. Els rebels es rearmen malgrat les sancions de l'ONU ▶ L'última ofensiva dels rebels sembla confirmar que la UNITA torna a rebre subministraments militars a canvi de diamants.

FILIPINES. En flames ▶ Els grups islamistes Abbu Sayyaf i el Front Moro Islàmic d'Alliberament (MILF), escindits del Front Moro d'Alliberament Nacional s'han llançat a segrestar escolars i turistes i a atacar instal·lacions militars i governamentals.

SRI LANKA. En peu de guerra ▶ La pèrdua de l'estratègic pas dels Elefants, de la important base militar de Pallai i la probable reconquesta de Jaffna, significa la pèrdua de tots els territoris recuperats pel Govern des que Kumaratunga va ser elegida presidenta per primera vegada l'any 1994.

ISRAEL. Tercera ronda de negociacions entre palestins i israelians ▶ Aquesta setmana ha començat la tercera ronda de converses entre Palestina i Israel sobre l'estatut permanent dels territoris palestins.

DEL 8 AL 14

SIERRA LEONE. A mans de la guerrilla ▶ Atrapades a Sierra Leone, les tropes de l'ONU, mal equipades i preparades, s'han convertit en cap de turc d'un nou desastre a l'Àfrica.

ÀFRICA. La delegació de l'ONU viatja de guerra en guerra ▶ Tres crisis han experimentat aquesta setmana una alarmant escalada de tensió mentre una delegació del Consell de Seguretat de l'ONU visitava Àfrica: la del Congo, la de Sierra Leone i la d'Etiòpia i Eritrea.

AFGANISTAN. Primeres concessions entre els talibans i l'oposició ▶ L'intercanvi de presoners, l'obertura de carreteres entre totes les regions d'Afganis-

tan a la circulació de ciutadans i d'activitats humanitàries són els primers acords als quals han arribat representants dels talibans i de la coalició opositora afganesa.

SRI LANKA. Imparable avenç dels rebels ▶ Després de quatre dies de relativa calma, els rebels tàmls han llançat una nova ofensiva per conquerir la ciutat de Jaffna.

IRLANDA DEL NORD. Oferta de l'IRA per a una pau definitiva a Irlanda del Nord ▶ En la seva nova i última oferta, l'Exèrcit Republicà Irlandès permet posar les seves armes fora d'ús i autoritza la inspecció dels seus dipòsits d'armament per part dels diplomàtics de l'ONU.

DEL 15 AL 21

TADZHIKISTAN. L'ONU s'acomia de Tadzkhikistan

▶ Els 40 observadors militars de la UNMOT deixen aquesta setmana Tadzkhikistan després de sis anys d'estada en aquest país de l'Àsia Central.

INDONÈSIA. Obstacles i flancs oberts en la transició ▶ Mentre a les illes Moluques es torna a viure una escalada de la violència a la província d'Aceh, el Govern indonesi i el Moviment per Aceh Lliure (GAM) han signat una treva de tres mesos, que entrarà en vigor el pròxim 2 de juny.

SIERRA LEONE. El Regne Unit i l'ONU en la jungla dels diamants ▶ Amb l'arribada de 1.500 soldats britànics, alguns dels quals formen part de les més importants tropes d'elit, i sis vaixells de guerra, la pau es va allunyant de Sierra Leone i la guerra torna a estar en primera línia.

PRÒXIM ORIENT. El laberint del procés de pau ▶ La celebració del 52 aniversari de la creació de l'Estat d'Israel, el nou bloqueig del procés de pau a causa de no haver-se conclòs un acord marc el passat 13 de maig, tal com estava previst, i la protesta palestina pels 1.600 presos polítics que encara romanen en presons israelianes han provocat els disturbis més greus des de la fi de la *intifada*.

PARAGUAI. Fracassa el cop militar ▶ Les forces lleials al Govern del president paraguaià, Luis González Macchi, han aconseguit sufocar una rebel·lió militar encapçalada per partidaris de l'exgeneral Lino César Oviedo.

FIJI. Assalt al Parlament ▶ Un grup armat d'indígenes de les illes Fiji ha assaltat el Parlament a la capital, Suva, i ha segrestat el primer ministre, Mahendra Chaudry, i uns altres set ministres.

DEL 22 AL 28

NIGÈRIA. Nou brot de violència ▶ Kaduna, la capital del nord, torna a estar sota el toc de queda des-

prés de l'assassinat de 300 persones durant nous enfrontaments entre cristians i musulmans.

SRI LANKA. Maniobres militars a l'estret entre Índia i Sri Lanka ▶ Els combats entre l'Exèrcit de Sri Lanka i els Tigres Tàmils s'han desplaçat a l'est del país, mentre que, al nord, els rebels ja estan als afores de Jaffna, mantenint bloquejats uns 30.000 soldats governamentals.

FILIPINES. Atrapada en la xarxa del secessionisme islàmic ▶ Quan fa un mes del segrest de 21 estrangers per un grup extremista islàmic continuen les negociacions entre insurrectes i intermediaris governamentals.

ETIÒPIA / ERITREA. Etiòpia canta victòria ▶ Al final d'una ofensiva de 12 dies, Etiòpia s'ha declarat vencedora en la guerra contra Eritrea després que Asmara confirmés el repliegament de les seves tropes fins a les posicions d'abans de la guerra, que va començar l'any 1998.

FIJI. Els indígenes reprenen el poder ▶ El Gran Consell de Caps de Fiji ha estat reunit durant tres dies per deliberar sobre el cop d'Estat. Finalment, l'influent Consell, que té autoritat moral sobre la població indígena ha decidit acceptar la majoria de les condicions exigides pel grup d'homes armats.

ISRAEL / LÍBAN. Caòtica evacuació de les tropes israelianes del Líban ▶ Un mes i mig abans del previst i en tan sols 48 hores, les milícies proisraelianes i els soldats israelians han abandonat la franja ocupada del Líban.

DEL 29 DE MAIG AL 4 DE JUNY

PERÚ. Fujimori s'aferrissa al poder ▶ Alberto Fujimori s'ha autoproclamat president del Perú després de concórrer el passat diumenge, 28 de maig, com a candidat únic a la segona volta de les eleccions.

MÈXIC. Chiapas, ser i semblar ▶ El president de Mèxic, Ernesto Zedillo, ha qualificat recentment la situació de Chiapas com apaivagada, però la realitat contrasta amb la valoració del president, perquè l'anomenada "pau social" ha suposat un gran desplegament militar a la regió i està farcida d'enfrontaments que difícilment poden ser qualificats d'esdeveniments aïllats o excepcionals.

FILIPINES. Converses de pau en una atmosfera hostil ▶ El Govern filipi i el Front Moro Islàmic d'Alliberament (MILF) han reprès a Mindanao les negociacions de pau.

FIJI. Un cop dins del cop ▶ El cap de l'Exèrcit, Frank Bainimarama, ha complert totes les condicions imposades pels rebels, però aquests segueixen perpetuant el cop.

D E L 5 A L 1 1

KARATXAJEVO – TXERKÈSSIA. Augmenta la rancúnia interètnica ▶ La desconfiança i l'odi entre txerkessos i karatxais augmenten de dia en dia a la petita república caucàsica i pot provocar en qual-sevol moment un esclat de violència.

KOSOVO. Els serbis abandonen l'administració multiètnica de Kosovo ▶ La missió de Nacions Unides a Kosovo es troba amb noves dificultats després que els líders serbis decidissin suspendre la seva participació en les instàncies administratives interines i exigissin un autogovern a les comunicacions amb majoria sèrbia.

VIETNAM. Lluita contra els rebels a Laos ▶ Vietnam està intervenint militarment a Laos per donar suport al Govern del país veí i aliat en la seva lluita contra els rebels de la minoria hmong.

SRI LANKA. Atemptat suïcida ▶ El Govern de Sri Lanka ha fet una crida a la calma després que el ministre d'Indústria, Clement V. Gooneratne i 21 persones més morissin en un atemptat suïcida perpetrat per un presumpte guerriller tàmil.

ETIÒPIA / ERITREA. Es reprèn la guerra en tots els fronts ▶ Després que el primer ministre etiop, Meles Zenawi, proclamés la victòria en la guerra contra Eritrea i mentre a Algèria s'intenten mantenir les converses de pau indirectes, la guerra entre ambdós països ha tornat a esclatar en tots els fronts.

ILLES SALOMÓ. Efecte dominó al Pacífic Sud ▶ La milícia del Moviment d'Alliberament de Guadalcanal ha declarat una guerra civil contra els membres de la Força d'Àguiles de Malaïta, que mantenen retíngut el primer ministre.

D E L 1 2 A L 1 8

ALGÈRIA. Segueix comptant les seves víctimes ▶ La "concordia civil" no ha portat la pau a Algèria. Aquesta és la conclusió de la Federació Internacional de Drets Humans (FIDH) després de 12 dies de visita al país més gran del Magrib. El balanç de morts des del final de la treva, el passat 13 de gener, puja a mil.

TXETXÈNIA. Un clergue musulmà, president ▶ Vladímir Putin ha designat el muftí (líder espiritual musulmà) Akhmed Kadírov cap de l'Administració de la república nord-caucàsica, que estarà sota el control directe de Moscou.

MONTENEGRO. Les eleccions confirmen la polarització de la societat ▶ El resultat de les eleccions municipals a Montenegro, interpretades com un referèndum sobre el futur de la república, confirma el statu quo.

COREA. Les dues Corees enderroquen el mur de desconfiança mútua ▶ Cinquanta anys després que la guerra assolés la península de Corea i la dividís en dues, els líders del Nord i del Sud han signat un acord que preveu el retrobament –però no la reunificació– de les famílies separades per la contesa.

ETIÒPIA / ERITREA. Etiòpia accepta el pla de pau ▶ Etiòpia ha acceptat un pla internacional de pau que posa fi a dos anys de conflicte políticoterritorial. Eritrea, que es trobava en una posició dèbil per negociar, ja havia acceptat l'acord amb anterioritat.

MYANMAR. El règim de Myanmar fomenta l'esclavitud ▶ El Consell de Seguretat de les Nacions Unides ha adoptat mesures especialment dures contra Myanmar (Birmània) amb l'objectiu d'acabar amb els treballs forçats. Els països occidentals exigeixen la imposició immediata de sancions diplomàtiques, mentre que Xina, Japó, Índia i Malàisia s'oposen a les sancions.

D E L 1 9 A L 2 5

IRAQ. La guerra oblidada i les seves víctimes ▶ La mort de civils a Iraq, provocada per les poc comentades operacions aèries dels Estats Units i el Regne Unit, ha esdevingut una rutina. Dia sí dia no es produeix una mort civil, fet que ha provocat que França hagi congelat la seva participació en l'ampliació dels espais d'exclusió aèria, que Rússia hagi protestat i que Aràbia Saudita i Turquia s'hagin trobat en una situació compromesa.

ILLES MOLUQUES. Sacsejades per greus enfrontaments religiosos ▶ Els últims atacs entre cristians i musulmans a l'arxipèlag de les Moluques han provocat l'expulsió o la fugida de gairebé tots els habitants cristians de l'illa d'Halmahera.

SIERRA LEONE. El malson continua ▶ Les tropes britàniques han abandonat Sierra Leone, però el malson continua. Els rebels del Front Revolucionari Unit (FRU) llancen continus atacs contra les posicions governamentals i de l'ONU i fins i tot perilla la cohesió de les forces governamentals.

CAIXMIR. Avança envers l'autonomia ▶ L'Assemblea legislativa de l'Estat indi de Jammu i Caixmir està debatent aquests dies un informe sobre l'autonomia elaborat pel Govern indi. L'informe preveu la restauració d'una autonomia parcial.

SRI LANKA. Del camp de batalla a l'arena política ▶ La impossibilitat d'una victòria total, tant per part dels rebels com per part de les tropes governamentals, ha traslladat el camp de batalla de la península de Jaffna a la mesa de negociacions.

TADJIKISTAN. La missió de pau russa esdevé una operació d'atac ▶ Ara que la missió defensiva ha complert el seu objectiu, Moscou ha decidit convertir-la en una missió ofensiva per combatre el terrorisme a la zona.

LÍBAN / ISRAEL. El Líban denuncia la retirada incompleta de les tropes israelianes ▶ El president del Líban, Emile Lahoud, ha acusat Israel de no haver complert amb tota escrupolositat la seva retirada del sud del país.

FIJI. La crisi de Fiji arriba a la fi ▶ Els rebels de Fiji i els líders militars han arribat a un acord per posar fi a la crisi desencadenada fa cinc setmanes.

D E L 2 6 D E J U N Y A L 2 D E J U L I O L

AFGANISTAN. Dones afganeses desafien els talibans ▶ Mentre desenes de milers d'homes fugen cap al Pakistan, un grup de dones afganeses està tornant al seu país, desafiant el règim fonamentalista islàmic dels talibans, per ajudar els més necessitats.

REPÚBLICA DEMOCRÀTICA DEL CONGO. Nou focus de guerra ▶ Dos punts calents mantenen actualment el foc de la guerra a la República Democràtica del Congo: el primer està localitzat a la ciutat de Kisangani, on les forces armades de Rwanda i Uganda acaben de retirar-se després de protagonitzar violents enfrontaments. El segon és la guerra civil de baixa intensitat que s'està lliurant a la frontera amb Rwanda i Burundi.

TXETXÈNIA. ...i tornar a començar ▶ Un dia després que Guennadi Tróixev, comandant en cap de les tropes russes al Caucas Nord, declarés la fi de la guerra, la guerrilla atacava amb armes pesades nou posicions russes a les muntanyes del sud i l'aviació federal realitzava 70 missions de bombardeig contra les bases de la guerrilla.

ILLES MOLUQUES. Militars i policies lluiten en bàndols oposats ▶ El conflicte entre cristians i musulmans està esdevenint una guerra civil en la qual militars i policies han pres partit, involucrant-se en les batalles entre ambdós fronts. Les unitats militars lluiten al costat de les milícies musulmanes i la unitat d'elit de la policia fa costat als cristians.

FIJI. Cerca una sortida ▶ Els militars formaran un Govern per als dos propers anys, redactaran una nova Constitució i convocaran eleccions generals.

ZIMBABWE. Fi de l'era Mugabe ▶ Després de dues dècades en el poder i una campanya electoral plena de violència, el president Robert Mugabe ha hagut de conformar-se amb una victòria molt ajustada, que certifica la mort del sistema de partit únic.

dCIDOB 76. **Pobles indígenes d'Amèrica.**

Els guaraníA Bolívia. Eduardo Aillón

Els guaranís A BOLÍVIA

Eduardo Aillón Medicus Mundi Navarra, delegació de Bolívia

Context geogràfic, població i aspectes generals ▶ La presència del poble guaraní a les terres que actualment es coneixen com el Chaco bolivià es remunta al principi del segle XVI, coincidint amb el descobriment d'Amèrica i la seva colonització per part d'espanyols i portuguesos. La falta de terres i la multiplicació creixent de la seva població a les planícies del Paraguai i el Brasil, van obligar els guaranís a emigrar a la recerca de la Terra sense Mal, el blat, el convit i la festa sense fi. És a la recerca d'aquesta Terra que els guaranís s'assenten, al voltant del 1500, a la Cordillera, extens territori que comprèn les províncies de Gran Chaco i O'Connor del Departament de Tarija, la província Cordillera del Departament de Santa Cruz i les províncies Hernando Siles i Luis Calvo del Departament de Chuquisaca. Molt aviat els primers guaranís es van fusionar amb els chané, donant origen als chiriguano, que és un altre dels noms amb què es coneix els guaranís.

En les etapes més pròsperes de la seva història, al voltant de 1727, s'estima que la població guaraní va arribar aproximadament a 200.000 habitants, distribuïts en diferents *tentas* o comunitats. En l'actualitat, d'acord amb les dades extretes dels districtes de Salud Cordillera i Monteagudo i del Cens Nacional de Població i Habitatge, la població guaraní al Chaco bolivià arribaria als 79.444 habitants, distribuïts en els diferents municipis.

Com a conseqüència de l'augment progressiu de la població general a les ciutats més importants del Chaco com són Yacuiba, Camiri, Monteagudo i Villa Montes –un augment produït per la migració de la població provinent de l'interior del país– s'observa un percentatge cada vegada menor de població guaraní en aquesta zona. D'altra banda, a causa de la falta de terres per a la població guaraní, també s'observa un creixent nombre d'aquesta població emigrant, especialment cap a la ciutat de Santa Cruz. En percentatges globals, es pot afirmar que aproximadament el 30% de la població del Chaco bolivià pertany a l'ètnia guaraní.

La principal activitat dels guaranís és l'agricultura, la caça, la pesca i la ramaderia menor. El seu principal cultiu és el blat i en menor mesura cultiven la *cumanda*, el *frijol* i el cacauet. La cria de gallines, ànecs i porcs constitueix el principal aspecte de la ramaderia guaraní.

L'organització guaraní ▶ La població guaraní viu repartida en comunitats o *tentas*, les mateixes que s'agrupen en zones guaranís. D'acord amb l'Assemblea del Poble Guaraní, existeixen 22 zones guaranís en tot el Chaco bolivià i una capitania guaraní a la ciutat de Santa Cruz, la de Zona Cruz, organitzada amb la població guaraní emigrada cap aquesta ciutat.

Però aquesta estructura territorial tradicional guaraní ha estat desestructurada per la divisió política del país en departaments, províncies i, últimament mitjançant la llei de Participació Popular de 1994, en municipis. En l'actualitat són zones guaranís per excel·lència la del Gran Kaipipendi Carahuaychu, que correspon als municipis de Gutiérrez i part del municipi de Charagua; les de l'Izozog, Charagua Norte i Charagua Sur, que es troben en el territori del municipi de Charagua; la de Avatiri Ingre, que abarca part dels municipis de Huacareta i Monteagudo, la d'Avatiri Huacareta, que està dins del municipi de Huacareta; la de l'Iupaguasú, que correspon als municipis de Lagunillas i Cuevo; i la de l'Itikaguasu, als municipis d'Entre Ríos, Villa Montes, Muyupampa, Huacareta i Huacaya.

Des de 1992 els guaranís han fet importants avenços en l'enfortiment de la seva unitat i de la seva identitat amb l'estructuració de l'Assemblea del Poble Guaraní (APG),

en principi organitzada només sobre la base de comunitats guaranís organitzades de la província Cordillera i, més tard, enfortida amb la incorporació de comunitats i zones guaranís dels departaments de Chuquisaca i Tarija.

L'APG es defineix a sí mateixa com l'organització de totes les comunitats guaraníes de Bolívia que busca la unitat de tot el seu poble i la millora de les seves condicions de vida. És la instància política nacional que lluita per les aspiracions i reivindicacions de tots els guaraníes de Bolívia. L'APG té com a braç operatiu i tècnic el PASET, integrat per responsables de Producció, Infraestructura, Salut, Educació i Terra i Territori, que són les línies reivindicatives del poble guaraní.

El responsable de les activitats de la comunitat guaraní és el *mburuvicha* o capità comunal. A nivell zonal és el *mburuvicha* o capità zonal, mentre que a nivell nacional el responsable de les tasques i activitats és el Comitè executiu de l'APG, format pel seu president i tres representants regionals de Tarija, Chuquisaca i Santa Cruz.

Els guaraníes en la història ▶ L'èxode guaraní a la Cordillera boliviana coincideix amb els anys de la conquesta espanyola, de tal manera que els guaraníes, amants de la seva llibertat i de la naturalesa que els envoltava, van haver de lluitar unes vegades contra els inques i d'altres contra els espanyols. Havent aconseguit desallotjar els inques, els guaraníes ofereixen una resistència tenaç a l'ocupació del seu territori per part dels conqueridors espanyols. D'una manera o altra els guaraníes i els seus *kereimba* (guerrers guaraníes) van impedir durant una mica més de tres segles l'ocupació del seu territori per part dels espanyols.

No obstant això, el que no van poder aconseguir les armes ho van anar aconseguint lentament i progressivament les missions i la penetració dels ramats en terres guaraníes, arraconant-los a terres cada vegada menys fèrtils. El resultat final va ser l'espòli de la terra als guaraníes i la implantació de la hisenda de caràcter feudal.

L'adveniment de la república a partir de 1825 no va suposar cap canvi per a aquest poble. Ans el contrari, va significar la consolidació de la propietat de la terra en mans dels hisendats. Els espanyols van ser substituïts pels blancs i mestissos nadius, *karai* per als guaraníes, i l'afany d'aquells d'apoderar-se de les terres del Chaco va empènyer els guaraníes a constants lluites contra els nous invasors del seu territori. Des de 1825 fins a 1892 ens trobem en un període de resistència del poble guaraní a veure's expulsat del seu territori. La memòria col·lectiva guaraní subratlla els aixecaments de Passana a Chimeo l'any 1840; de Kurumbari, que va atacar el 1843 el quarter de Chimeo; d'Iguanduray, que va organitzar la gran rebel·lió de Parapetí l'any 1849; i la de Chindare el 1874 i 1875, que pretenia destruir Macharetí i prendre Iguembe.

L'últim intent dels guaraníes per recuperar la seva llibertat i les seves terres de mans dels hisendats va ser la batalla de Kuruyuki el gener de 1892.

En aquesta batalla 6.000 *kereimba*, procedents de diferents comunitats guaraníes de la serralada i amb el Tumpa Hapiaoekei al capdavant, es van enfrontar a l'exèrcit bolivià durant 22 dies. La batalla de Kuruyuki va culminar amb la derrota i sotmetiment dels guaraníes i la pos-

Població guaraní en les províncies i municipis del Chaco bolivià

DEPARTAMENT	PROVÍNCIA	MUNICIPI	POBLACIÓ		
			TOTAL	GUARANÍ	(%)
Chuquisaca	Hernando Siles	Monteagudo	29.669	1.483	5,0
		Huacareta	10.369	3.422	33,0
	Luís Calvo	Muyupampa	9.920	3.968	40,0
		Macharetí	6.671	2.668	40,0
		Huacaya	1.957	1.468	75,0
Tarija	Gran Chaco	Villa Montes	19.568	814	4,16
		Caraparí	7.816	423	5,40
		Yacuiba	47.228	350	0,74
	O'Connor	Entre Ríos	17.763	1.427	8,03
Santa Cruz	Cordillera	Lagunillas	4.850	3.298	68,0
		Charagua	21.421	14.995	70,0
		Camiri	36.628	26.227	71,0
		Gutiérrez	11.222	7.631	68,0
		Cuevo	3.578	1.932	54,0
		Cabezas	19.183	8.441	44,0
		Boyuíbe	4.270	897	21,0
TOTALS:			252.113	79.444	31,5

Font ▶ Dades dels districtes de Salud Cordillera i Monteagudo.

Cens Nacional de població i vivenda 1992

Situació de la població guaraní a les províncies Hernando Siles i Luís Calvo del Departament de Chuquisaca

Situació	Nº Famílies	Nº Individus	%
Guaraníes vivint en comunitats captives	773	4.252	29,86
Guaraníes vivint en comunitats lliures	1.428	7.854	55,15
Població guaraní flotant entre les comunitats i les hisendes	388	2.134	14,99
Totals	2.589	14.240	100,00

Font ▶ Consejo de Capitanes Guaraníes de Chuquisaca: "Interpretación de la situación de vida de la población guaraní de las provincias Luis Calvo y Hernando de Siles de Chuquisaca"

Incidència i magnitud de la pobresa en províncies del Chaco bolivià segons el Departament (en percentatge)

	Chuquisaca		Tarija	Santa Cruz	
	Luis Calvo	H. Siles	O'Connor	G. Chaco	
Pobres marginals	10,4	10,5	10,1	12,1	04,0
Pobres indigents	49,8	54,6	61,4	16,7	33,0
Pobres moderats	32,7	24,4	22,3	41,1	38,5
Pobres en el llindar de la pobresa	06,0	07,0	03,3	27,2	13,6
No pobres	01,1	03,5	02,9	02,8	10,9
Incidència de la pobresa	92,9	89,5	93,8	69,9	75,5

Font ▶ Mapa de la pobresa. IME, 1993

Els guaranís A BOLÍVIA

terior captura i execució del Tumpa Hapiaoeki. Un informe coetani dirigit a les autoritats de Sucre assenyalava: 2.742 morts i ferits, 1.128 presoners, 2.130 fugitius. Total: 6.000 *kerimba* chiriguanos.

La derrota dels guaranís a la batalla de Kuruyuki va significar per als *karai* la consolidació absoluta del seu poder i la culminació del procés de desposseïment de la terra iniciat durant la colònia. Kuruyuki és l'inici de l'etapa més negra, plena de patiments per al poble guaraní, ara convertit en esclau dins el seu propi territori i amb els seus habitants sotmesos a la servitud en missions, hisendes i famílies de les ciutats del país. Només tres comunitats guaranís van poder mantenir-se en llibertat: Kaipipendi Karahuaycho i l'Izozog en el Departament de Santa Cruz, i Tentayapi en el Departament de Chuquisaca.

L'agost de 1953 es dicta la llei de reforma agrària, es liquida el latifundi a bona part del territori de Bolívia, especialment a les valls i l'altiplà, i s'allibera els camperols de les cadenes de l'esclavitud feudal, reconeixent-los el dret a la propietat de la terra. Però al Chaco i l'Oriente bolivians, pel contrari, aquesta llei consolida, a títol de mitjana propietat i empresa ramadera, la propietat de la terra de patrons i latifundistes.

Com a conseqüència, fins als nostres dies la vida de comunitats guaranís senceres continua, especialment en hisendes del departament de Chuquisaca, lligada a les cadenes de la servitud feudal, constituint el que els mateixos guaranís han batejat com a comunitats guaranís captives.

El 1992, a cent anys de la Batalla de Kuruyuki, s'organitza l'APG i amb això s'inicia un procés de reestructuració política, social i organitzativa de la família guaraní i de reivindicació del seu dret a la terra, a la llibertat i a una vida digna i de respecte a la seva identitat cultural. Des de 1992 s'obre per al poble guaraní una nova pàgina en la seva llarga història a la recerca de la Terra sense Mal.

La situació actual i les demandes dels guaranís a Bolívia

► Els guaranís pateixen les conseqüències d'una triple explotació. Com a bolivians pateixen la misèria i l'explotació a la qual és sotmès tot el poble bolivià en el seu conjunt per part dels països capitalistes desenvolupats; com a regió comparteixen la postergació de la qual ha estat objecte el Chaco bolivià malgrat les seves ingents riqueses naturals, especialment hidrocarburíferes i forestals; finalment, com a guaranís pateixen en el seu propi territori la discriminació per part dels altres grups socials de la zona. Els guaranís formen part, doncs, dels grups més pobres d'entre els pobres de Bolívia.

La base d'aquesta situació és el desarrelament a la terra del qual han estat objecte durant l'època de la colònia i més tard durant la república. La disponibilitat de terres per les comunitats guaranís lliures és molt baixa i de mala qualitat per a l'agricultura, mentre que les comunitats guaranís captives, aquelles sotmeses a relacions de producció de servitud feudal, no només no tenen terres sinó que, a més, no tenen llibertat. Segons informacions del Consejo de Capitanes Guaraníes de Chuquisaca, en les províncies Luis Calvo i Hernando de Siles de l'esmentat departament més de 700 famílies guaranís viuen encara *empatronadas*.

No es coneixen dades sobre guaranís sotmesos a condicions de servitud feudal en el Departament de Tarija, malgrat que es comencen a sentir denúncies que en la província O'Connor existeixen algunes hisendes amb guaranís *empatronados* en el seu interior.

La falta de terres i els deutes amb els hisendats, deutes que es transmeten hereditàriament de pares a fills, són els mecanismes principals per la retenció de peons *empatronados* en les hisendes. En aquestes condicions, la pobresa en les províncies del Chaco bolivià arriba a un percentatge important de la població, especialment de la població guaraní.

► Màscara guaraní-izoñoño (Santa Cruz, Bolívia). Escena de ficció "En busca del guerrero" de la producció realitzada en el marc del Plan Nacional Indígena Originario de Comunicación Audiovisual (foto: CEFREC-CAIB)

Les conseqüències de la situació anteriorment descrita es reflecteixen en totes les esferes de la vida social. Les condicions de l'habitatge guaraní són de les més precàries, tant per la qualitat de la seva construcció com per la manca d'aigua potable i d'un sistema de control d'excretes, creant les condicions favorables per una alta prevalència de les malalties com el *Mal de Chagas*, la malària, diarrees, etc.

En el 66% de les hisendes la població guaraní no té accés a serveis mínims de salut i d'higiene. En un 29% de les hisendes els nens guaranís no tenen encara accés a l'escola, fet que repercuteix més tard en les elevades taxes d'analfabetisme, sobretot a càrrec de la població femenina. En les seccions municipals amb major població guaraní l'analfabetisme supera el 40% de la població femenina. Aquests són els casos de Huacareta, Monteagudo, Entre Ríos, Muyupampa i Gutiérrez, municipis en els quals l'analfabetisme assoleix el 52,6%, 46%, 45%, 44% i 42% de la seva població femenina, respectivament.

No existeixen dades sobre la situació nutricional dels nens guaranís en comunitats captives. Malgrat això, la prevalència de la desnutrició infantil en nens menors de tres anys que assisteixen al programa de Control de Creixement i Desenvolupament ens dona una prevalència de 33% per al municipi de Huacareta, 30% per al municipi de Machareti, 33% per al municipi de Huacaya, 30% per al municipi de Monteagudo i 20% per al municipi de Muyupampa. La situació de peonatge hisendístic a la qual viu subjecte la població

guaraní en comunitats captives, segurament també té repercussió en l'estat nutritiu de la població infantil. Per això és d'esperar que les condicions nutricionals dels nens d'aquestes comunitats ens donin una prevalència major a les mencionades anteriorment.

Davant d'aquesta situació les principals demandes del poble guaraní en aquesta Bolívia multicultural i plurilingüe estan dirigides als següents eixos fonamentals:

- ▶ Com a pobles originaris exigeixen el seu dret a terra i territori i a l'aprofitament privilegiat dels recursos naturals.
- ▶ Promoure el desenvolupament integral de les comunitats guaranís, amb ple respecte a la seva identitat cultural i a la manera de ser guaraní.
- ▶ Dret a la participació política en igualtat de condicions.
- ▶ Eradicació de l'analfabetisme i formació de recursos humans especialitzats.

▶ En salut, la principal demanda guaraní està dirigida a la millora dels seus habitatges rurals i a la dotació d'obres de sanejament bàsic que els permeti la millora de la seva qualitat de vida.

Entre totes aquestes demandes, per la seva importància i el seu pes sobre tota la vida dels guaranís, la demanda sobre el seu dret a terra i territori és la que té més importància. És en aquesta direcció, i emparats per la llei INRA, que el 1996 l'APG ha demandat a l'Estat bolivià el seu dret a les Terres Comunitàries d'Origen (TCO) per a les seves comunitats que s'indiquen en el quadre adjunt.

La lluita del poble guaraní en la recerca de la Terra sense Mal i per millorar la seva qualitat de vida i defensar la seva identitat cultural continua, i en aquesta lluita té el suport d'organitzacions amigues com Medicus Mundi Navarra que li donen suport solidàriament amb diferents projectes. El projecte *Tekove Katu*, dirigit a millorar la salut del poble guaraní; el *I Tekove Pegua*, projecte de rec per millorar la seguretat alimentària de comunitats guaranís; el *Roi-pota Tekove*, projecte d'alliberament de comunitats guaranís captives en les províncies Luis Calvo i Hernando Siles del Departament de Chuquisaca, són entre d'altres, alguns esforços de la cooperació de Medicus Mundi Navarra a favor de la població guaraní. ■

Territori demandat per l'Assemblea del Poble Guaraní en Terres Comunitàries d'Origen

TERRA COMUNITÀRIA D'ORIGEN (TCO)	Nº de comunitats guaranís en la TCO demandada	Població guaraní compresa en la TCO	Superfície de territori demandada (ha.)	Municipis en els quals es troba la TCO demandada
Avatiri Ingre	10	1.628	13.850	Huacareta
Avatiri Huacareta	3	435	16.135	Huacareta
Charagua Norte	20	4.455	235.250	Charagua
Parapitiguasu (Charagua Sur)	16	2.811	132.769	Charagua
Kaaguasu	18	3.551	126.500	Cabezas Gutiérrez Charagua
Iupaguasu	14	1.954	58.100	Valle Grande Gutiérrez Muyupampa Lagunillas
Tapiete	5	123	54.743	Villa Montes
Yembiguasu	*	*	1.369.065	Cordillera Gutiérrez Boyuibe Charagua
Isoso (Kaa Iya)	23	8.620	1.956.243	Charagua Cabezas
Itikaraparirenda	10	1.660	12.300	Muyupampa
Itikaguasu	28	2.724	229.800	Entre Ríos V. Montes Huacareta
Machareti Nancoroínza	15	2.327	164.265	Machareti
Kaami	16	3.214	100.750	Camiri Cuevo Boyuibe
TOTALS	178	33.502	4.469.770	

* Sense delimitació

dCIDOB 76. Pobles indígenes d'Amèrica.

Cooperació amb els pobles indígenes l'enfortiment de l'estratègia espanyola.

Alberto Virella

Cooperació amb ELS POBLES INDÍGENES

L'ENFORTIMENT DE L'ESTRATÈGIA ESPANYOLA

Alberto Virella Subdirector General de Cooperació amb els Països d'Amèrica del Sud. Responsable del Programa Indígena (AECI)

El 1996, l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional (AECI) va iniciar la definició d'una estratègia d'actuació dirigida als pobles indígenes d'Iberoamèrica. L'any següent, es va aprovar l'*Estrategia española de cooperación con los pueblos indígenas*, que inclou diverses línies de treball que han guanyat consistència des d'aleshores.

Paral·lelament, des de l'aprovació, el 7 de juliol de 1998, de la Llei de Cooperació Internacional per al Desenvolupament, la cooperació espanyola s'ha anat dotant de nous instruments metodològics i de programació, indispensables per incrementar la qualitat i l'eficàcia de la nostra ajuda al desenvolupament. Aquest procés, en el que es troba immersa tota l'actuació de l'AECI –i on participen no només l'Administració General de l'Estat, sinó els diferents actors de la cooperació espanyola, com les comunitats autònomes i les organitzacions no governamentals per al desenvolupament (ONGD), entre d'altres– determina la conveniència d'una revisió de l'estratègia formulada el 1997, a la llum de la valoració de les experiències acumulades.

L'objectiu principal i els eixos bàsics definits el 1997 ▶ L'objectiu principal de l'estratègia espanyola de cooperació amb els pobles indígenes iberoamericans és el suport als seus processos d'autodesenvolupament sostenible. Reconeix el protagonisme inalienable dels pobles indígenes a l'hora d'escollir els seu concepte de desenvolupament, en la identificació de les seves necessitats, de les seves prioritats i de la manera de relacionar-se amb la societat que l'envolta, de conformitat amb la seva cultura i les seves expectatives de futur. També implica donar suport a la participació d'aquests pobles en els mecanismes estatals i internacionals de presa de decisions que poden afectar-los directament.

Expressat en clau política, significa que la consolidació d'autèntics estats democràtics i pluriculturals en l'àmbit iberoamericà passa, en gran mesura, pel respecte a les identitats indígenes i pel paper actiu d'aquests pobles en la construcció social i econòmica dels estats, en condicions de vida digna i no discriminatòria.

Per assolir aquest objectiu, l'*Estrategia* s'articula entorn a dos eixos bàsics:

- ▶ el suport "a la participació indígena en fòrums nacionals i internacionals de tot tipus, a la seva integració en les polítiques de desenvolupament dels seus propis països, com també en els processos de formulació de les seves pròpies estratègies i projectes de desenvolupament, atorgant un especial interès als que aprofundeixen en els drets de propietat intel·lectual i cultural indígena";
- ▶ la promoció de "programes i projectes de capacitació, formació i educació, donant especial atenció a l'educació bilingüe, a la formació de quadres i líders indígenes i a la capacitació en mitjans de comunicació i noves tecnologies".

Anàlisi preliminar de l'Estratègia ▶ Quan en el període 1998-1999 un equip d'experts del món acadèmic, dirigit pel catedràtic d'Economia Aplicada de la

Universidad Complutense de Madrid, José Antonio Alonso, va realitzar per encàrrec de l'Oficina de Planificació i Avaluació de la Secretaria d'Estat per a la Cooperació Internacional i per a Iberoamèrica l'informe² que servís de base per al projecte del primer Pla Director quadriennal de la cooperació espanyola, un dels punts analitzats en aquest estudi va ser l'*Estrategia* de 1997.

Aquest informe reconeix com a positiu l'esforç per dotar d'un marc doctrinal el treball amb els pobles indígenes, però considera que l'*Estrategia* és més aviat "una declaració d'intencions", una definició política general en aquest àmbit de la cooperació mancada d'una programació definida d'accions a realitzar, d'un termini temporal i pressupostari precís, i de l'establiment de prioritats que ordenen el conjunt d'àrees sectorials indicades. La dispersió d'accions, la falta de continuïtat d'aquestes i la no-vinculació amb altres programes de la Cooperació espanyola són algunes de les crítiques abocades sobre el mencionat document.

Algunes d'aquestes apreciacions –com la manca de programació temporal i pressupostària– són certament inqüestionables i constitueixen una orientació per a la reformulació de l'*Estrategia*. Malgrat tot, de l'anàlisi de les experiències acumulades fins al present (i tenint en compte que disposem ara de més elements de judici que l'equip del professor Alonso, a la fi de 1998) s'evidencia una creixent consolidació de línies de treball que constitueixen les fortaleses de l'*Estrategia*.

Principals línies de treball en curs ▶ *La biodiversitat i la protecció dels coneixements tradicionals dels pobles indígenes.* Al llarg d'aquests anys, la Cooperació espanyola –i en especial l'AECI, el Ministeri de Medi Ambient i diverses ONGD espanyoles– ha donat suport de manera decidida a l'aplicació pràctica de l'article 8 j) del Conveni de les Nacions Unides sobre la Diversitat Biològica (CDB). Aquest apartat i les seves disposicions connexes es refereixen al reconeixement i a la protecció dels coneixements tradicionals, innovacions i pràctiques de les comunitats indígenes i locals d'importància per a la preservació del medi ambient i la biodiversitat biològica. El novembre de 1997, l'AECI va finançar el Taller "Coneixement Tradicional i Diversitat Biològica", celebrat a Madrid, en col·laboració amb la Secretaria del CDB i l'ONGD Watu-Acción Indígena. El desembre de 1998, en el Centre Iberoamericà de Formació (CIF) de l'AECI, a Santa Cruz de la Sierra (Bolívia), es va organitzar el Taller "Pobles indígenes i biodiversitat", referit a l'article 8 j) i disposicions connexes del CDB. El 1999, al CIF de Cartagena de Indias, es va celebrar el Taller "Experiències pràctiques en gestió d'àrees protegides per pobles indígenes a Iberoamèrica", organitzat conjuntament per l'AECI, les ONGD espanyoles Ecodesarrollo i WWF/ADENA, i el Ministeri de Medi Ambient de Colòmbia.

Aquestes activitats s'han dut a terme de manera coordinada entre les Unitats de l'AECI responsables del Programa Indígena i del Programa Araucària (que concentra les principals línies de treball en l'àmbit mediambiental amb incidència en el desenvolupament sos-

tenible). En aquests tallers, els representants dels pobles indígenes han fixat les seves posicions, que han estat assumides pel Govern espanyol i s'estan traduint en projectes bilaterals de cooperació, en particular en el cas de Colòmbia, el Govern del qual també ha adoptat plantejaments indigenistes sobre aquesta qüestió.

Espanya comparteix en gran mesura els plantejaments dels pobles indígenes, defensant-los en la seva qualitat d'Estat Part en el CDB, i també financia –des de l'AECI– la participació de representants indígenes en les grans trobades internacionals, però és conscient que no n'hi ha prou amb això. Per aquesta raó, la cooperació espanyola, des de la III Conferència de les Parts del CDB (Buenos Aires, 1996), dóna suport a la celebració del Fòrum Internacional Indígena, previ a les reunions internacionals del CDB. En aquesta línia destaca especialment el cofinançament i organització conjunta amb la Secretaria del CDB, de la primera reunió del "Grup de treball especial de composició oberta del període entre sessions sobre l'article 8 j)" (Sevilla, 27-31 de març de 2000) i del IV Fòrum Internacional Indígena sobre Biodiversitat, que el va precedir, comptant amb representants indígenes dels cinc continents.

L'AECI ha finançat també la participació de representants indígenes en la IV Conferència de les Parts del citat Conveni, celebrada a Bratislava el 1998; així com en la V Conferència, que ha tingut lloc a Nairobi el maig de 2000.

La participació dels representants indígenes resulta de gran importància per a l'exposició i defensa de la seva postura en els debats que es realitzen i permet influir en l'adopció de decisions i declaracions.

El suport al reconeixement jurídic, tant internacional com nacional, i a l'exercici pràctic dels seus drets, quan ja es trobin recollits al nivell constitucional estatal. Així, a tall d'exemple destacable, en el si de la Comissió de Drets Humans de les Nacions Unides i, concretament, en el grup de treball que discuteix i negocia la constitució d'un Fòrum Permanent dedicat a assumptes indígenes, com a organisme subsidiari del Consell Econòmic i Social del sistema de Nacions Unides, el Govern espanyol defensa el concepte i l'ús del terme "pobles indígenes", d'acord amb el que demanen els seus representants. També, en aquest àmbit, l'AECI ha finançat la participació de membres d'organitzacions indígenes en les reunions de treball que se celebren periòdicament a Ginebra.

Respecte a la dimensió estatal, són diversos els projectes de cooperació que s'emmarquen en aquesta línia de donar suport a l'exercici efectiu dels drets i, per tant, la participació en les institucions i mecanismes de decisió dels estats. Es pren com a punt de partida el reconeixement constitucional o legal de drets a favor dels individus, les comunitats o els pobles indígenes en els països iberoamericans. A nivell regional, per exemple, l'AECI va finançar la celebració, a Bolívia, d'un "Seminari internacional sobre el Defensor del Poble i la problemàtica indígena a Amèrica Llatina". En el cas concret del Perú, s'està cooperant en el "Programa Especial de Comunitats Nadiues de la Defensoría del Pueblo". A Guatemala, s'ha realitzat

el projecte de "Capacitació i suport al procés de participació de la comunitat" (1996-1999), amb l'associació maia Cooperació per al Desenvolupament Rural d'Occident, orientat a potenciar la participació de les comunitats en els processos de desenvolupament i en l'exercici del poder de decisió a través de les seves institucions locals i municipals. A Bolívia també s'ha realitzat el projecte de "Formació per l'aplicació de la Llei de Participació Popular", destinat a funcionaris municipals i prefecturals, amb alt percentatge d'indígenes.

Mitjans de comunicació i desenvolupament és un altre àmbit en el qual la Cooperació espanyola ha consolidat una experiència significativa, donat que considera que la capacitació en l'ús de les tecnologies de la informació i la seva difusió, com també la producció de continguts i la utilització dels mitjans de comunicació per part dels propis indígenes, constitueixen un important instrument per a l'enfortiment de les seves identitats, per a l'intercanvi d'experiències entre aquests pobles i contribueix a la recuperació de la seva imatge davant la societat que l'envolta.

Des de 1997 i fins avui en dia, l'AECI, primer en col·laboració amb l'ONGD espanyola Mugarik Gabe i actualment de manera directa, ha donat suport a l'execució, a Bolívia, del Plan Nacional Indígena de Comunicación Audiovisual. La contrapart boliviana en el projecte és el Centro de Estudios, Formación y Realización Cinematográfica (CEFREC). D'altra banda, des de 1997, l'AECI patrocina periòdicament mostres de cinema i vídeo indígena.

També es va organitzar conjuntament amb l'Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans, un "Seminari internacional de periodistes indígenes" (1998).

Mereixen ser, com a mínim mencionades, altres línies de treball en les quals s'ha anat materialitzant l'*Estrategia* al llarg d'aquests últims anys: I) educació bilingüe (Centreamèrica, Perú); II) turisme, respectant la sostenibilitat mediambiental i la identitat ètnica i cultural (Bolívia, Guatemala, Perú); III) dona indígena i desenvolupament.

Adequació de l'*Estrategia* al Pla Director de la Cooperació Espanyola ▶ El projecte del I Pla Director de la Cooperació Espanyola constitueix el nostre principal instrument de planificació i estableix tres prioritats horitzontals que han de ser presents en totes les activitats de la Cooperació espanyola: la lluita contra la pobresa, la promoció de la igualtat entre dones i homes, i la sostenibilitat mediambiental. També determina sis prioritats sectorials: la cobertura de les necessitats bàsiques (educació i salut primàries, nutrició, vivenda i subministrament d'aigua); la inversió en l'ésser humà (educació secundària i superior, cooperació cultural per al desenvolupament); infraestructures i desenvolupament del teixit econòmic; defensa del medi ambient; participació social, desenvolupament institucional i bon govern; i prevenció de conflictes i construcció de la pau.

Així mateix, per assolir un major impacte i eficàcia de l'ajuda, s'ha decidit la concentració de la nostra Cooperació amb Iberoamèrica en els països de menor desenvolupament relatiu, fet que inclou aquells països que tenen una població amb un alt percentatge d'indígenes (Guatemala, Perú, Equador, Bolívia, Paraguai, per exemple). I, en termes generals, es consideren prioritaris els sectors més vulnerables de les societats dels països en desenvolupament: dones, nens i indígenes. A més, s'atorga gran rellevància a l'enfocament del diàleg i del desenvolupament intercultural.

Cap a una nova *Estrategia* de cooperació amb els pobles indígenes ▶ Una de les finalitats de l'enfortiment de l'*Estrategia* és adaptar-la a aquests plantejaments i prioritats del Pla Director. A això se li suma intensificar la complementarietat entre els diferents actors de la nostra Cooperació, reforçar la integració entre els diversos instruments i la concentració en determinats àmbits en els quals s'hagi acumulat una experiència positiva o en els quals disposem d'un avantatge comparatiu. L'*Estrategia* també haurà de ser tinguda en consideració en aquells programes o projectes que, tot i que no es realitzin específicament amb comunitats indígenes, sí que poden afectar-les directament o indirectament. Així mateix, creiem que, almenys a mig termini, hem de mantenir un enfocament regional, dirigint aquesta *Estrategia* especialment als pobles amerindis.

Aquest procés ja s'ha iniciat i pròximament s'hi incorporaran les ONGD especialitzades i experts de l'àmbit acadèmic. El seu resultat només serà satisfactori, des del punt de vista de l'AECI, si respon a les necessitats i prioritats dels pobles indígenes i si és considerat com a propi per tots els actors de la Cooperació espanyola. ■

Notes

1 ▶ *Estrategia española de cooperación con los pueblos indígenas*. Agència Espanyola de Cooperació Internacional, Madrid, 1998.

2 ▶ *Estrategia para la Cooperación española* (1999) Oficina de Planificació i Avaluació, Secretaria d'Estat per a la Cooperació Internacional i per a Iberoamèrica, p. 246, pp. 250-251. Madrid: Ministeri d'Afers Estrangers.

dCIDOB 76. **Pobles indígenes d'Amèrica.**

Els drets dels indígenes.

Els drets dels INDÍGENES ■

Instruments internacionals ▶

La Declaració Universal dels Drets Humans ▶

[<http://www.un.org/Overview/rights.html>]

El 10 de desembre de 1948, l'Assemblea General de les Nacions Unides adopta la Declaració Universal dels Drets Humans. Fita important en la història de la Humanitat, aquests drets són en principi de caràcter individual, però el 1960, les Nacions Unides declara que tots els pobles tenen dret a l'autodeterminació. En aquest sentit, es converteixen en subjectes de Drets Humans no només les persones sino també els pobles. Per vetllar per l'acompliment de tot allò especificat en la Declaració Universal dels Drets Humans, l'ONU també aprova la creació de la Comissió de Drets Humans.

La Subcomissió de Promoció i Protecció dels Drets Humans ▶

[<http://www.unhchr.ch/html/menu2/2/sc.htm>]

És el nom amb el qual, des de juliol de 1999, es coneix la Subcomissió de Prevenció de Discriminacions i Protecció de les Minories, creada el 1947 per la Comissió de Drets Humans per tal que les anomenades "minories" (enteses com a poblacions diversificades sense Estat propi) puguin plantejar les seves queixes i demandes. Aquesta subcomissió va encarregar un estudi als anys setanta sobre el problema de la discriminació contra les poblacions indígenes.

El Grup de Treball sobre Poblacions Indígenes ▶

[http://www.unhchr.ch/spanish/html/menu2/10/c/ind/ind_sub_sp.htm]

El maig de 1982 el Consell Econòmic i Social de Nacions Unides crea el Grup de Treball sobre Poblacions Indígenes amb el principal objec-

tiu de preparar algun instrument de declaració de drets indígenes. La pressió de diverses organitzacions per la manca de representants indígenes en el si del grup aconsegueix que l'Assemblea General de Nacions Unides acabi acceptant la creació d'un fons obert per al finançament de la presència indígena en les reunions anuals del Grup de Treball. La presència indígena permet al Grup tenir informació de primera mà sobre la seva situació i, per tant, es poden començar a identificar els punts principals a tractar.

La Declaració de Drets Indígenes ▶

[http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/d_minor_i.htm]

Segons l'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Drets Humans, una de les fites més importants del Grup de Treball sobre Poblacions Indígenes ha estat segurament el projecte de Declaració de Drets Indígenes, acabat de redactar el 1993. Aquest projecte declara que "*els pobles indígenes tenen dret a la lliure determinació*" i a "*determinar lliurement la seva condició política*". Per la seva redacció es va comptar amb la participació de representants dels pobles indígenes i governs de tot el món.

L'Any i el Decenni internacionals de les Poblacions Indígenes ▶

[http://www.unhchr.ch/spanish/html/menu2/10/c/ind/ind_sub_sp.htm]

El desembre de 1990, l'Assemblea General de les Nacions Unides proclama l'Any Internacional de les Poblacions Indígenes del Món, el qual ajuda a centrar l'atenció mundial en els problemes amb els quals s'enfronten les comu-

nitats indígenes. Posteriorment, el desembre de 1993, l'Assemblea proclama el Decenni Internacional de les Poblacions Indígenes del Món, que comença l'1 de desembre de 1994 i que inclou un programa d'activitats orientades a enfortir la cooperació internacional per resoldre els problemes que pateixen les comunitats indígenes, sota l'epígraf general per a tot el decenni de "Les Poblacions Indígenes: la col·laboració en acció". Per últim cal destacar també que, en el marc del decenni internacional, el desembre de 1994 l'Assemblea decideix que el 9 d'agost de cada any sigui el Dia Internacional de les Poblacions Indígenes. La data escollida correspon a l'aniversari del primer dia de la reunió que el 1992 va celebrar el Grup de Treball sobre Poblacions Indígenes de la Subcomissió de Prevenció de Discriminacions i Protecció de Minories.

Conveni 169 de l'Organització Internacional del Treball (OIT) ▶

[<http://www.oit.org>]

El 1957, l'OIT aprova el "Conveni Relatiu a la Protecció i Integració de les Poblacions Indígenes i d'altres Poblacions Tribals i Semitribals en els Països Independents", però aquest Conveni només era vàlid en un context colonial. Durant la dècada dels vuitanta l'OIT es planteja una reforma del Conveni, iniciant un procés que donarà lloc, el 1989, al "Conveni sobre Pobles Indígenes i Tribals en Països Independents de 1989", també conegut com a Conveni 169 de l'OIT, signat el 27 de juny. Actualment representa l'instrument més important per a la protecció internacional dels Drets Indígenes, tot i que pocs estats l'han ratificat (només 13 a juny de 2000).

Biodiversitat i pobles indígenes ▶

▶ Per biodiversitat entenem aquell concepte que expressa la importància natural d'una zona en funció del nombre d'espècies diferenciades que hi viuen. És, doncs, un concepte important per als pobles indígenes ja que precisament habiten a les zones on es concentra el 90% de la biodiversitat del món.

▶ En aquest sentit cal esmentar com a instrument important de cara a la preservació de la biodiversitat al planeta, i per tant de l'hàbitat indígena, el **Conveni de la Diversitat Biològica**, signat a la Cimera de Rio de 1992. En l'actualitat compta amb 177 països membres, més la UE. Els seus objectius són: la conservació de la diversitat biològica, l'ús sostenible dels seus components i la distribució equitativa dels beneficis obtinguts per a la utilització dels recursos genètics. Aquest Conveni és el primer acord global sobre tots els aspectes de la biodiversitat, és a dir, sobre els recursos genètics, les espècies i els ecosistemes.

Fonts ▶ *Derechos de los Pueblos Indígenas*, Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 1998

Pueblos Indígenas (CD-ROM), Mugarik Gabe

Centro de información de las NNUU para México, Cuba y la República Dominicana

[<http://serpiente.dgsca.unam.mx/cinu/basic/bp12.htm>]

(1992) Fundació CIDOB, *Dcidob* n° 41

(2000) Fundació CIDOB, *Dcidob* n° 74-75

dCIDOB 76. Pobles indígenes d'Amèrica.

Perfil indígena de Mèxic.

Perfil indígena de MÈXIC ▶

LOCALITZACIÓ

Amèrica del Nord, vorejant el mar del Carib, entre els EUA i Belize, i vorejant l'oceà Pacífic entre Guatemala i els EUA.

Superfície ▶ 1.972.550 km²

Fronteres ▶ total 4.528 km. Amb Belize (250 km), Guatemala (962 km), EUA (3.326 km)

Capital ▶ Mèxico D.F. (9.815.795 hab.) (1990)

SISTEMA POLÍTIC

República Federal multipartidista

bicameral ▶ (Cámara de Diputados: 500 escons;

Cámara de Senadores: 128 escons)

Independència ▶ 16 de setembre de 1810 (d'Espanya)

Constitució ▶ adoptada el 5 de febrer de 1917

Cap d'Estat i de Govern ▶ president elegit per sufragi universal per un període de sis anys. Ernesto Zedillo Ponce de León des de l'1 de desembre de 1994 (PRI). Vicente Fox, a partir de desembre de 2000 (PAN)

Composició parlamentària ▶ des de les eleccions del 2 de juliol de 2000

-Alianza por el Cambio*: 235 diputats (42,7% vots)

-Partido Revolucionario Institucional (PRI): 200 diputats (35,78% vots)

-Alianza por México**: 65 diputats (16,5% vots)

-Partido del Centro Democrático (PCD): 0,56% vots

-Partido Auténtico de la Revolució Mexicana (PARM): 0,42% vots

-Democracia Social: 1,59% vots

*Partido de Acción Nacional (PAN) i Partido Verde Ecologista de México (PVEM)

**Partido de la Revolución Democrática (PRD); Partido del Trabajo (PT);

Partido Alianza Social (PAS); Partido de la Sociedad Nacionalista (PSN) i

Convergencia por la Democracia

Nota ▶ Dades provisionals del 3 de juliol de 2000 amb el 93% vots escrutats

INDICADORS ECONÒMICS

PNB ▶ 314.718 milions de dòlars (1996)

PNB per càpita ▶ 3.670 dòlars (1996)

PIB per sectors ▶ agricultura: 6%; indústria: 26%; serveis: 68% (1997)

Força de treball total ▶ 35,5 milions (1995)

Indústria ▶ alimentació, tabac, productes químics, ferro i acer, petroli, mineria, tèxtil, confecció, vehicles, béns de consum, turisme.

Exportacions ▶ valor total 97.922 milions de dòlars (1996). *Productes* béns manufacturats (82,1%), petroli (10,9%), productes agrícoles (3,7%). *Socis* EUA, Japó, Canadà, Itàlia, Espanya, Alemanya

Importacions ▶ valor total 89.468 milions de dòlars (1996). *Productes* béns intermedis (80,4%), béns de capital (12,2%), béns de consum (7,4%). *Socis* EUA, Japó, Alemanya, Canadà, Corea del Sud, França

Deute extern ▶ 93.438 milions de dòlars (1996)

Moneda ▶ peso mexicano. 1 dòlar = 10,1 pesos mexicanos (gener 1999)

POBLACIÓ

Total ▶ 95.830.000 (1998). **Indígenes:** 8% (1990)

Llengües ▶ a més de l'espanyol (oficial) a Mèxic les principals famílies lingüístiques son l'algonquí, el hoka, el maia, el mixteco, el mixteca i l'otopamé. Hi ha 56 idiomes indígenes diferents i, segons el cens de 1990, la llengua més parlada és el nàhuatl. Aproximadament el 90% dels idiomes indígenes es parlen als estats d'Oaxaca, Yucatán, Puebla, Veracruz i Chiapas.

Distribució lingüística de la població indígena (1990) ▶ nàhuatl: 23% de la població indígena total; maia: 14%; mixteca: 7%; zapoteca: 7%; otomí: 5%; tzeltal: 5%; tzotzil: 4%; totonaca: 4%; mazateca: 3%; chol: 2%; mazahua: 2%.

Població urbana ▶ 71,3% (1990)

Població rural ▶ 28,7% (1990)

Taxa d'analfabetisme ▶ 10,4% (1995)

Estructura d'edat ▶ (1995) 0-14 anys: 36%; 15-60 anys: 58%; 60 anys i més: 6%

Taxa de creixement ▶ 2,56% (1995)

Índex de natalitat ▶ 30,4 naixements per 1.000 habitants (1995)

Índex de mortalitat ▶ 4,8 morts per 1.000 habitants (1995)

Índex de mortalitat infantil ▶ 24,62 morts per 1.000 naixements vius (1999)

Esperança de vida en néixer ▶ 69,8 anys; homes: 66,5 anys; dones: 73,1 anys (1994)

Índex de fecunditat ▶ 3,1 fills per dona (1995)

POBLACIÓ INDÍGENA DE MÈXIC ▶

Segons diversos estudis, podem fer algunes constatacions:

▶ En xifres absolutes, cap altre país de les Amèriques té una població indígena tan gran com la de Mèxic (entre 5 i 15 milions, segons les fonts i els diferents criteris utilitzats).

▶ Per raó de la gran diversitat d'idiomes, hàbitats i punts de vista sobre el món, és relativament poc el que es pot dir per caracteritzar la població indígena en conjunt, exceptuant el fet que en la seva majoria és rural i pobre.

▶ La població indígena se situa principalment en els estats del sud-est de Mèxic, amb major percentatge a Chiapas, Oaxaca, Quintana Roo i Yucatán.

▶ Els principals grups indígenes de Mèxic són els asteques, otomí, maies i mixteques, però hi ha molts grups repartits per tot el territori mexicà.

▶ A les regions indígenes s'identifiquen diverses formes de possessió de la terra: béns comunals, *ejidos* indígenes i *ejidos* indígenes que operen d'acord amb la Llei de Reforma Agrària de 1917. Aquests tres tipus de propietats estan sota el control de 6.298 comunitats indígenes del país i suposen al voltant de 22 milions d'hectàrees.

▶ El 84% de la població indígena de Mèxic vivia el 1985 en municipis i regions amb un índex molt elevat de marginació, i les persones que vivien en aquestes zones mostraven la pitjor situació social.

▶ Existeix una relació directa entre la densitat de població indígena i la situació socioeconòmica, especialment en els municipis rurals. El 1980, el 97% dels indígenes de cinc anys i més vivien en municipis classificats com d'"alt" i "molt alt" nivell de marginació.

▶ La mida mitjana de les unitats familiars s'incrementa i l'ingrés total mitjà de les unitats familiars disminueix a mesura que augmenta el percentatge de població indígena en els municipis.

▶ Els serveis com l'aigua corrent, l'electricitat i el telèfon són més comuns en les zones amb un percentatge menor d'indígenes.

▶ L'afiliació a sindicats és clarament més comuna en les zones menys indígenes, molt probablement per raó de la naturalesa en gran mesura rural dels municipis indígenes.

▶ L'Instituto Nacional Indigenista (INI) –dependent del Govern federal de Mèxic– assenyala que el 70% dels indígenes basen el seu manteniment en activitats econòmiques primàries i de subsistència. La major part de l'activitat econòmica indígena és agrícola, i una reduïda proporció de la producció està orientada cap al mercat.

▶ Els municipis amb un 40% o més de població indígena mostren una incidència molt major d'extrema pobresa que aquells amb una població indígena inferior al 10%.

▶ Les llars de les zones menys indígenes estan construïdes amb materials de millor qualitat, mentre que a les zones indígenes predominen les construccions de fusta.

▶ Els municipis amb un major percentatge d'indígenes experimenten menors ingressos laborals mitjans.

▶ Les persones que viuen en zones no indígenes guanyen al voltant de 3,5 vegades més de mitjana que les que viuen a les zones indígenes.

▶ Els homes en zones indígenes guanyen un 60,5% més que les dones, en contraposició al 20,3% de diferència a les zones no indígenes.

▶ Els anys d'educació constitueixen un determinant crític de la incidència de la pobresa. Una menor escolaritat i, en conseqüència, un major analfabetisme també s'observen en els municipis amb major població indígena.

▶ L'accés a l'educació formal s'ha incrementat en els darrers anys. Segons el cens de 1990, l'analfabetisme ha baixat del 25,8% el 1970 al 12,4% el 1990; a més, el percentatge de la població que no ha completat l'educació primària va disminuir del 38,9% el 1970 al 22,8% el 1990.

▶ Tot i la tendència a la millora, els que viuen en les zones indígenes encara mostren les menors mitjanes d'escolaritat, i d'aquest grup, les dones mostren menys escolaritat que els homes.

▶ L'analfabetisme s'incrementa, tant en el cas dels homes com de les dones, a mesura que augmenta el percentatge indígena dels municipis.

▶ En els municipis menys indígenes, la diferència entre homes i dones és només del 2% pel que fa a analfabetisme, mentre que en els municipis amb més d'un 40% de població indígena la diferència és del 16%.

▶ En els municipis no indígenes, el 34% de la població total de 14 anys i més no ha completat l'escola primària, mentre que en els municipis més indígenes aquest valor s'incrementa al 71%. Les disparitats també s'observen entre els gèneres, especialment en els municipis més indígenes.

▶ Els anys d'escolaritat mitjana són un 91% més alts en els municipis menys indígenes.

▶ Segons l'INI, en els municipis amb més del 70% de població indígena no assisteix a l'escola el 28,3% dels nens en edat escolar.

Fonts ▶ Psacharopoulos, G. i Patrinos, H. (1998) *Las Poblaciones indígenas i la pobreza en América Latina*. Washington: Banco Mundial. *CIA World Factbook 1999*

[www.odci.gov/cia/publications/factbook/m]

Britannica Book of the Year

Summer Institute of Linguistic [www.sil.org]

Instituto Nacional Indigenista

[www.auacam.mx/ini/acerca.htm]

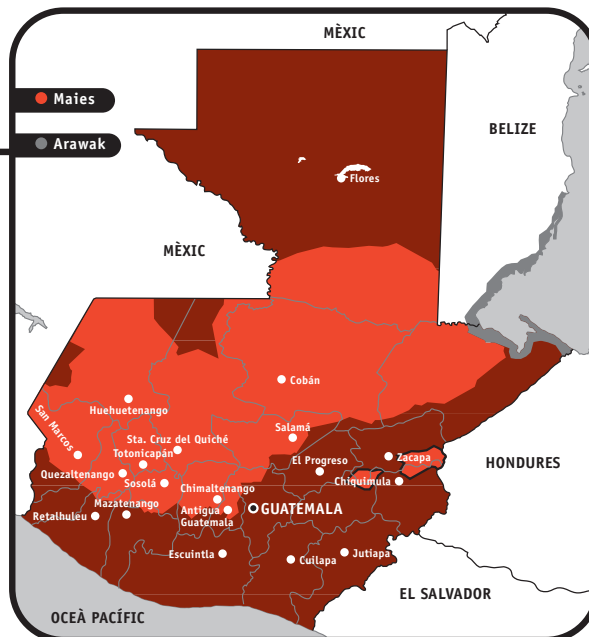
Perfil Indígena de México

[www.sedesol.gob.mx/perfiles/index.htm]

dCIDOB 76. Pobles indígenes d'Amèrica.

Perfil indígenade Guatemala.

Perfil indígena de GUATEMALA ▶

LOCALITZACIÓ

Amèrica Central, vorejant el mar del Carib, entre Hondures i Belize, i vorejant l'oceà Pacífic entre El Salvador i Mèxic.

Superfície ▶ 108.890 km²

Fronteres ▶ total 1.687 km. Amb Belize (266 km), El Salvador (203 km), Hondures (256 km), Mèxic (962 km)

Capital ▶ Guatemala (1.167.495 hab.) (1995)

SISTEMA POLÍTIC

República multipartidista unicameral ▶ (Congreso de la República: 113 escons)

Independència ▶ 15 de setembre de 1821 (d'Espanya)

Constitució ▶ adoptada el 14 de gener de 1986

Cap d'Estat i de Govern ▶ president elegit per sufragi universal per un període de quatre anys. Alfonso Antonio Portillo Cabrera des del 26 de desembre de 1999 (FRG)

Composició parlamentària ▶ des de les eleccions del 7 de novembre de 1999

- FRG, Frente Republicano Guatemalteco: 63 diputats
- PAN, Partido de Avanzada Nacional: 37 diputats
- URNG-DIA, Unidad Revolucionaria Nacional Guatemalteca: 9 diputats
- DCG, Democracia Cristiana Guatemalteca: 2 diputats
- PLP, Partido Libertador Progresista: 1 diputats
- LOV-UD, La Organización Verde – Unión Democrática: 1 diputat

INDICADORS ECONÒMICS

PNB ▶ 16.018 milions de dòlars (1996)

PNB per càpita ▶ 1.470 dòlars (1996)

PIB per sectors ▶ agricultura: 24%; indústria: 21%; serveis: 55% (1997)

Força de treball total ▶ 3,2 milions (1996)

Indústria ▶ sucre, tèxtils i confecció, mobles, productes químics, petroli, metal·lúrgia, turisme, cautxú

Exportacions ▶ valor total 1.935 milions de dòlars (1995)
Productes cafè (23,3%), sucre (9,9%), plàtans (7,6%), llegums (3,3%)
Socis EUA, El Salvador, Hondures, Alemanya

Importacions ▶ valor total 3.146 milions de dòlars (1995)
Productes maquinària (17,1%), productes minerals (15,6%), productes químics (14,1%), equipament de transports (12,3%), aliments (7,7%), productes plàstics i metàl·lics
Socis EUA, Mèxic, Veneçuela, El Salvador

Deute extern ▶ 2.766 milions de dòlars (1996)

Moneda ▶ quetzal. 1 dòlar = 6,7 quetzals (gener 1999)

POBLACIÓ

Total ▶ 10.802.000 (1998). **Indígenes:** 42% (1981)

Llengües ▶ a més de l'espanyol, existeixen entre 20 i 30 idiomes indígenes, la major part dels quals pertanyen a les llengües maia, xinca (d'origen desconegut) i carib. Gran part d'aquestes llengües les parlen poblacions monolingües.

Distribució lingüística de la població indígena (anys vuitanta) ▶ quiché: 15% de la població indígena total; cakchiquel: 10%; mam [maia]: 8%; tzutujil: 2%; achí: 2%; pocomam: 1%

Població rural (1981) ▶ Població indígena: 50%. Població no indígena: 50%

Població urbana (1981) ▶ Població indígena: 25%. Població no indígena: 75%

Taxa d'analfabetisme (1981) ▶ Població indígena: 79%. Població no indígena: 40%

Estructura d'edat (1994) ▶ 0-14 anys: 44%; 15-59 anys: 50,2%; 60 anys i més: 5,8%

Taxa de creixement ▶ 2,79% (1994)

Índex de natalitat ▶ 35,4 naixements per 1.000 habitants (1994)

Índex de mortalitat ▶ 7,5 morts per 1.000 habitants (1994)

Índex de mortalitat infantil ▶ 46,15 morts per 1.000 naixements vius (1999)

Esperança de vida en néixer ▶ 64,5 anys; homes: 61,9 anys; dones: 67,1 anys (1994)

Índex de fecunditat ▶ 4,8 fills per dona (1994)

POBLACIÓ INDÍGENA DE GUATEMALA ▶

Segons un estudi del Banc Mundial dels anys noranta, podem fer algunes constatacions:

- ▶ Les poblacions indígenes viuen principalment en les zones rurals i tenen l'agricultura com a principal activitat econòmica.

- ▶ Tendeixen a viure en les regions muntanyoses menys accessibles i aquest factor és important en la determinació del nivell d'educació, el nivell d'ingressos i l'accessibilitat als serveis de salut.

- ▶ La població guatemalenca en general és pobre, però la desigualtat i la pobresa afecten més les poblacions indígenes que les no indígenes. Així, les unitats familiars que es troben per sota del nivell de pobresa (menys de 60 dòlars per persona i mes) el 87% són indígenes i aquelles situades per sota del nivell d'extrema pobresa (menys de 30 dòlars per persona i mes) ho són el 61%.

- ▶ Les famílies indígenes que es troben per sota del nivell de pobresa depenen dels pagaments en espècie per satisfer fins a una quarta part de l'ingrés mensual total. A més, depenen de llocs de treball secundaris per cobrir fins el 10% del seu ingrés mensual.

- ▶ A Guatemala, la major part de la població no té accés als serveis públics com aigua corrent i elec-

tricitat, tot i que en les zones urbanes, lògicament, aquest accés és més fàcil que a les zones rurals. En aquest sentit, menys d'una tercera part de les unitats familiars indígenes té accés a aquests serveis, en comparació amb quasi la meitat de les no indígenes.

- ▶ Els problemes inherents al sistema d'educació guatemalenc s'accentuen encara més en el cas de les poblacions indígenes per la seva dificultat per parlar l'espanyol i per la seva incapacitat per assumir els costos necessaris per enviar els fills a l'escola.

- ▶ Les deficiències en matèria d'educació queden reflectides també en la carència d'educació dels indígenes i no indígenes, que és del 60% i del 24% respectivament. Només el 57% dels nens indígenes de 10 a 12 anys i el 29% dels nens indígenes de 13 a 15 anys van a l'escola.

- ▶ En termes generals, els treballadors indígenes tenen una major probabilitat que els no indígenes de treballar pel seu compte, de tenir més d'una feina i guanyen menys diners que els treballadors no indígenes. Així, de mitjana, l'ingrés dels treballadors indígenes és inferior a la meitat del dels treballadors no indígenes.

Fonts ▶ Psacharopoulos, G. i Patrinos, H. (1998)

Las Poblaciones indígenas i la pobreza en América Latina. Washington: Banco Mundial.

CIA World Factbook 1999

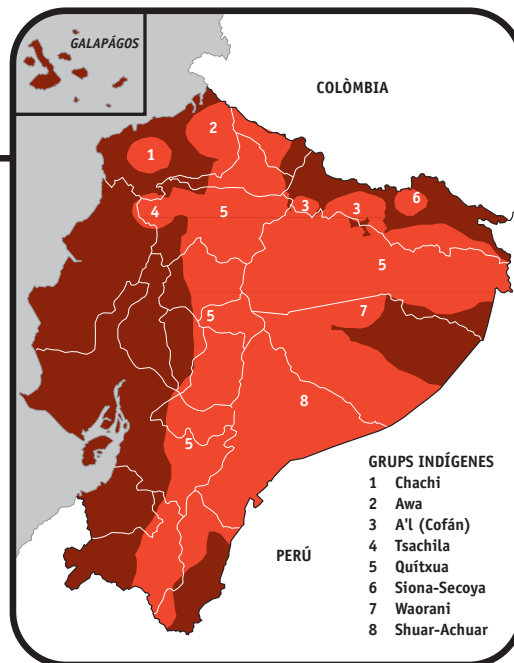
[www.odci.gov/cia/publications/factbook/pe]

Britannica Book of the Year 1999

dCIDOB 76. **Pobles indígenes d'Amèrica.**

Perfil indígena de l'Equador.

Perfil indígena de l'EQUADOR ►

LOCALITZACIÓ

Oest d'Amèrica del Sud, vorejant l'oceà Pacífic, entre Colòmbia i Perú

Superfície ► 283.560 km²

Fronteres ► total 2.010 km. Amb Perú (1.420 km), Colòmbia (590 km)

Capital ► Quito (1.487.513 hab.) (1997)

SISTEMA POLÍTIC

República multipartidista unicameral ► (Congreso Nacional: 120 escons)

Independència ► 24 de maig de 1822 (d'Espanya)

Constitució ► adoptada el 10 d'agost de 1998

Cap d'Estat i de Govern ► Gustavo Noboa Bejarano (DP), des del 22 de gener de 2000. Després d'un cop d'Estat i la formació d'una Junta de Salvació Nacional i un Consell d'Estat, Noboa (qui era vicepresident) substitueix Jamil Mahuad (escollit a les últimes eleccions del 1998)

Composició parlamentària ► des de les eleccions del 12 de juliol de 1998

DP-UDC, Democracia Popular-Unión Democrática Cristiana: 35 diputats

PSC, Partido Social Cristiano: 26 diputats

PRE, Partido Roldosista: 25 diputats

ID, Partido Izquierda Democrática: 17 diputats

MUPP-NP, Movimiento Unidad Plurinacional Pachakutik-Nuevo País: 6 diputats

FRA, Frente Radical Alfarista: 3 diputats

PCE, Partido Conservador Ecuatoriano: 2 diputats

MPD, Movimiento Popular Democrático: 2 diputats

Altres (PLRA, APRE, CFP, PSE, MILP, CNP, CyD, MSI, APNP, GN): 9 diputats

INDICADORS ECONÒMICS

PNB ► 17.531 milions de dòlars (1997)

PNB per càpita ► 1.500 dòlars (1996)

PIB per sectors ► agricultura: 12%; indústria: 37%; serveis: 51% (1997)

Força de treball total ► 3,36 milions (1990)

Indústria ► petroli, processament d'aliments, tèxtil, metal·lúrgia, paper, fusta, químics, plàstics, pesca

Exportacions ► valor total 4.321 milions de dòlars (1995)

Productes aliments i ramaderia (47,6%), combustibles minerals (30,2%), manufactures (2,7%)

Socis EUA, Colòmbia, Xile, Itàlia

Importacions ► valor total 4.195 milions de dòlars (1995)

Productes maquinària i equipaments de transport (40,0%), manufactures (18,8%), productes químics (17,4%), ramaderia

Socis EUA, Colòmbia, Japó, Veneçuela, Alemanya i Brasil

Deute extern ► 12.435 milions de dòlars (1996)

Moneda ► sucre. 1 dòlar = 7.133 sucres (gener 1999)

POBLACIÓ

Total ► 12.175 000 (1998). **Indígenes**: 29,5 % (1981)

Llengües ► Espanyol (oficial), quítxua i fins a 20 llengües indígenes minoritàries, si bé la major part dels indígenes són bilingües (espanyol + llengua indígena) molts altres són monolingües en la seva llengua nativa

Població rural (1997) ► 38,0%

Població urbana (1997) ► 62,0%

Estructura d'edat (1997) ► 0-14 anys: 35,4%; 15-59 anys: 58%; 60 anys i més: 6,6%

Taxa de creixement ► 1,14% (1994)

Índex de natalitat ► 15,8 naixements per 1.000 habitants (1995)

Índex de mortalitat ► 4,4 morts per 1.000 habitants (1995)

Índex de mortalitat infantil ► 30,69 morts per 1.000 naixements vius (1999)

Esperança de vida en néixer ► 70,05 anys; homes: 67,5 anys; dones: 72,6 anys (1994)

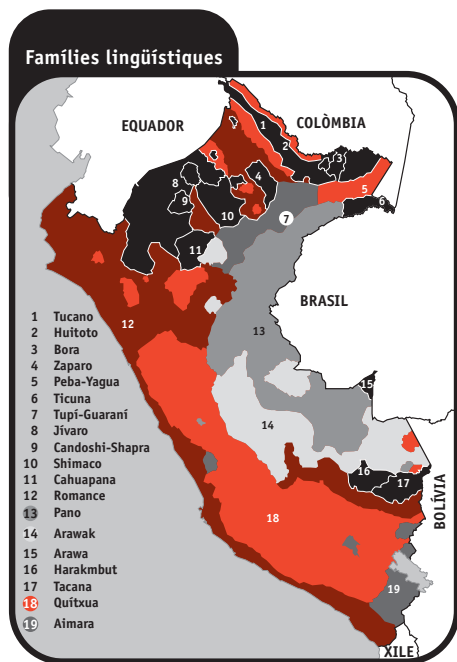
Índex de fecunditat ► 3,1 fills per dona (1994)

Taxa d'analfabetisme ► 9,9% (1995)

dCIDOB 76. **Pobles indígenes d'Amèrica.**

Perfil indígena de Perú.

Perfil indígena de PERÚ ▶

Font ▶ Centro Lingüístico de Lima

LOCALITZACIÓ

Oest d'Amèrica del Sud, vorejant l'oceà Pacífic, entre Xile i Equador

Superfície ▶ 1.285.220 km²

Fronteres ▶ total 6.940 km. Amb Bolívia (900 km), Brasil (1.560 km), Xile (160 km), Colòmbia (2.900 km), Equador (1.420 km)

Capital ▶ Lima (5.706.127 hab.) (1993)

SISTEMA POLÍTIC

República multipartidista unicameral ▶ (Congreso Constituyente Democrático: 120 escons)

Independència ▶ 28 de juliol de 1821 (d'Espanya)

Constitució ▶ adoptada el 31 de desembre de 1993

Cap d'Estat i de Govern ▶ president elegit per sufragi universal per un període de cinc anys. Alberto Keinya Fujimori des del 28 de juliol de 1990 (C'90-NM)

Composició parlamentària ▶ des de les últimes eleccions del 9 d'abril i 28 de maig de 2000:

- Perú 2000*: 52 diputats
- PP, Perú Posible: 26 diputats
- FIM, Frente Independiente Moralizador: 9 diputats
- SP, Somos Perú: 8 diputats
- APRA, Alianza Popular Revolucionaria Americana: 6 diputats
- PSN, Partido Solidaridad Nacional: 5 diputats
- A, Avancemos: 4 diputats
- UPP, Unión por el Perú: 3 diputats
- AP, Acción Popular: 3 diputats
- Frepap, Frente Popular Agrícola del Perú: 2 diputats

Nota ▶ *Perú 2000 és una coalició de Cambio 90-Nueva Mayoría (C'90-NM), Vamos Vecino i el Frente Nacional Independiente Perú 2000

INDICADORS ECONÒMICS

PNB ▶ 58.671 milions de dòlars (1996)

PNB per càpita ▶ 2.420 dòlars (1996)

PIB per sectors ▶ agricultura: 7%; indústria: 37%; serveis: 56% (1997)

Força de treball total ▶ 8,9 milions (1995)

Indústria ▶ mineria, petroli, pesca, tèxtils, processament d'aliments, ciment, acer, metal·lúrgia

Exportacions ▶ valor total 4.976 milions de dòlars (1995)

Productes coure (23%), peix (13,3%), zinc (6,9%), petroli (4,9%), cafè (5,3%)

Socis EUA, Japó, Xina, Alemanya, Països Baixos, Itàlia, Brasil

Importacions ▶ valor total 7.583 milions de dòlars (1995)

Productes intermedis materials (31,2%), maquinària (22,7%), equips de transport (14,8%), béns de consum (12,1%)

Socis EUA, Colòmbia, Japó, Brasil

Deute extern ▶ 20.415 milions de dòlars (1996)

Moneda ▶ nuevo sol. 1 dòlar = 3.250 nuevos soles (gen. 1999)

POBLACIÓ

Total ▶ 24.801.000 (1998). **Indígenes:** 27% (1981)

Llengües ▶ A part de l'espanyol, a Perú hi ha més de 30 idiomes diferents. El 1975 es declara que l'espanyol és l'idioma "dominant" i el quítxua l'idioma "oficial"

Distribució lingüística de la població indígena (anys vuitanta) ▶ el quítxua el 30% de la població total i l'aimara el 22%

Població rural (1981) ▶ Població indígena: 45%. Població no indígena: 55%

Població urbana (1981) ▶ Població indígena: 17%. Població no indígena: 83%

Estructura d'Edat (1991) ▶ 0-14 anys: pob. indígena, 30,3%; pob. no indígena, 32,2%. 15-59 anys: pob. indígena, 59,6%; pob. no indígena, 60,1%. 60 anys i més: pob. indígena, 10,3%; pob. no indígena, 7,8%

Taxa d'analfabetisme (1993) ▶ 12%. Població indígena: 50%. Població no indígena: 22% (1972).

Índex de fecunditat ▶ 3 fills per dona (1995)

Taxa de creixement ▶ 1,85% (1995)

Índex de natalitat ▶ 24,9 naixements per 1.000 habitants (1995)

Índex de mortalitat ▶ 6,4 morts per 1.000 habitants (1999)

Índex de mortalitat infantil ▶ 38,97 morts per 1.000 naixements vius (1999)

Esperança de vida en néixer ▶ 68,4 anys; homes: 65,9 anys; dones: 70,9 anys (1995)

POBLACIÓ INDÍGENA DE PERÚ ▶

Segons un estudi del Banc Mundial, podem fer les següents constatacions:

- ▶ A Perú, tot i que el quítxua i l'aimara són llengües reconegudes oficialment i les parla un ampli sector de la població, tenen una connotació social negativa (com totes les altres llengües indígenes).
- ▶ Els indígenes que només parlen una llengua indígena (monolingües) es troben a la base de la piràmide social.
- ▶ La unitat familiar indígena rural està conformada de mitjana per 4,6 individus dels quals 4,1, és a dir el 89%, parla una llengua indígena. A la ciutat, una unitat familiar indígena té 5,1 individus dels quals 2,2, és a dir el 43%, parla una llengua indígena.
- ▶ L'ingrés mitjà mensual de les famílies indígenes urbanes és de 176 milions de nuevos soles en comparació amb el 76 milions de les famílies indígenes rurals. Així mateix, l'ingrés mitjà mensual de les famílies de parla espanyola en les zones urbanes i rurals és de 287 i 144 milions de nuevos soles, respectivament.
- ▶ Només el 6,7% de la població indígena resideix a Lima i el 16,9% en altres zones urbanes. Per contra, el 87% dels hispanoparlants estan ubicats en les zones urbanes, amb el 46% a Lima.
- ▶ El 76% de la població indígena del Perú viu en les zones rurals i la meitat en les zones de la Sierra Sur.
- ▶ La població indígena sempre viu en pitjors condicions que la població no indígena, visqui on visqui.
- ▶ La població indígena conforma el 50% del grup de població amb els ingressos més baixos, i només el 2% del grup amb els ingressos més elevats.
- ▶ En general, el 15% de la força laboral peruana està formada per indígenes, però aquest grup només percep el 6% del total dels ingressos laborals.
- ▶ Només el 46% de les unitats familiars indígenes compta amb serveis d'aigua corrent; el 31% utilitza pous i el 15% recorre al riu. Així mateix, només el 21% de les unitats familiars indígenes té servei públic d'eliminació de deixalles. D'altra banda, el

48% dels indígenes utilitza querosè com a font d'il·luminació, mentre que el 88% dels hispanoparlants utilitza electricitat.

- ▶ Pel que fa a la salut, la proporció de la població indígena que és hospitalitzada quasi duplica la proporció de la població de parla espanyola. Quan un indígena busca ajuda mèdica, és més probable que recorri a un parametge, un farmacòleg o un curandero tradicional que a un metge, odontòleg o infermer professional.
- ▶ Respecte a l'educació, la diferència entre els nivells d'instrucció de la població indígena de la no indígena s'ha reduït en els últims anys, però encara el nivell d'educació de la població no indígena és un 20% més alt que el de la població indígena. Cal dir però, que a les àrees rurals l'avantatge educacional dels nens no indígenes respecte als nens indígenes és mínima.
- ▶ En moltes de les famílies peruanes d'ingressos baixos i mitjans, com és el cas de la majoria de les unitats familiars indígenes, els pares prefereixen enviar els seus fills a l'escola i donar una educació mínima a les seves filles, que després s'encarreguen de les tasques domèstiques.
- ▶ L'ingrés laboral és sistemàticament més alt en els treballadors no indígenes que en els indígenes (al voltant d'un 44%), encara que es trobin en iguals condicions d'instrucció.
- ▶ La població indígena treballadora està concentrada en el sector agrícola.
- ▶ Recentment, l'Estat peruà ha declarat que reverteixen a l'Estat les terres comunals declarades abandonades, al mateix temps que les ofereixen a particulars a través de la Comissió de Privatització (COPRI).
- ▶ S'ha suspès la iniciativa de crear una Comissió de Asuntos Indígenas al Congrés de la República, al mateix temps que s'aprova una normativa per la qual s'atorguen els terrenys ocupats per "pobles tradicionals" a la Comissió Formalitzadora de la Propiedad Informal de l'Estat.

Fonts ▶ Psacharopoulos, G. i Patrinos, H. (1998)

Las Poblaciones indígenas i la pobreza en América Latina. Washington: Banco Mundial.

CIA World Factbook 1999

[www.odci.gov/cia/publications/factbook/pe]

Britannica Book of the Year 1999

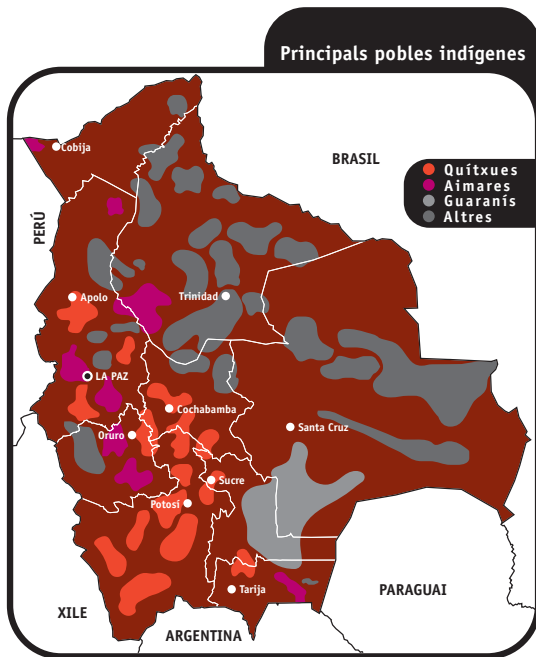
Summer Institute of Linguistic [www.sil.org]

[www.agora.stm.it/elections/election/peru]

dCIDOB 76. Pobles indígenes d'Amèrica.

Perfil indígenade Bolívia.

Perfil indígena de BOLÍVIA ►

Font ► RDS-Bolívia (PNUD)

LOCALITZACIÓ

Centre d'Amèrica Llatina, al sud-oest del Brasil

Superfície ► 1.098.580 km²

Fronteres ► total 6.743 km. Amb Argentina (832 km), Brasil (3.400 km), Xile (861 km), Paraguai (750 km), Perú (900 km)

Capital ► La Paz (784.976 hab.) (1993)

SISTEMA POLÍTIC

República multipartidista bicameral ► (Cámara de Diputados: 130 escons; Cámara de Senadores: 27 escons)

Independència ► 6 d'agost de 1825 (d'Espanya)

Constitució ► adoptada el 2 de febrer de 1967, revisada l'agost de 1994

Cap d'Estat i de Govern ► president elegit per sufragi universal per un període de cinc anys. Hugo Banzer Suárez des del 6 d'agost de 1997 (ADN)

Composició parlamentària ► des de les eleccions de l'1 de juny de 1997

- ADN, Acció Democràtica Nacionalista: 32 diputats
- MNR, Movimiento Nacionalista Revolucionario: 26 diputats
- MIR, Movimiento de la Izquierda Revolucionaria: 23 diputats
- UCS, Unión Cívica Solidaridad: 21 diputats
- CONDEPA, Conciencia de la Patria: 19 diputats
- MBL, Movimiento Bolivia Libre: 5 diputats
- IU, Izquierda Unida: 4 diputats

INDICADORS ECONÒMICS

PNB ► 6.302 milions de dòlars (1996)

PNB per càpita ► 830 dòlars (1996)

PIB per sectors ► agricultura: 17%; indústria: 26%; serveis: 57% (1995)

Força de treball total ► 2,5 milions (1992)

Indústria ► mineria, fundició, petroli, alimentació, tabac, tèxtil, artesanía

Exportacions ► valor total 1.295 milions de dòlars (1996)

Productes soja (15,5%), zinc (11,7%), petroli (10,9%), or (9,7%), gas natural (7,3%), plata (4,9%), fusta (6,4%), estany (6,4%)

Socis EUA, Regne Unit, Perú, Argentina, Alemanya, Països Baixos, França

Importacions ► valor total 1.635 milions de dòlars (1996)

Productes béns de capital (39,1%), equipaments de transport (15,9%), matèries primeres (36,8%)

Socis EUA, Brasil, Japó, Argentina, Xile, Perú, Alemanya

Deute extern ► 4.238 milions de dòlars (1996)

Moneda ► boliviano. 1 dòlar = 5,6 bolivianos (gener 1999)

POBLACIÓ

Total ► 7.767.059 (1997). **Indígenes:** 51,3% (1988)

Llengües ► país multilingüe i multiètnic, Bolívia acull més de 30 idiomes indígenes dins les seves fronteres. Les llengües oficials són l'espanyol, l'aimara i el quítxua (aquestes dues últimes són els principals idiomes indígenes). El 1987 es va aprovar el reconeixement del tupí-guaraní també com a idioma nacional, i es va incloure en el programa acadèmic a les zones urbanes i rurals amb grans concentracions de població d'aquesta parla. També existeixen altres famílies lingüístiques tals com l'arawak, xapacura, uru-xipaia, matabo-macà, pano, i tupí com també algun idioma preincaic com l'uru i el puquina

Població rural (1988) ► Pob. indígena: 71%. Pob. no indígena: 29%.

Població urbana (1988) ► Pob. indígena: 41%. Pob. no indígena: 59%.

Taxa d'analfabetisme (1988) ► Pob. indígena: 24%. Pob. no indígena: 14%

Estructura d'edat ► (1995) 0-14 anys: 40,6%; 15-59 anys: 53,4%; 60 anys i més: 6%

Taxa de creixement ► 2,43% (1995)

Índex de natalitat ► 33,5 naixements per 1.000 habitants (1997)

Índex de mortalitat ► 9,2 morts per 1.000 habitants (1997)

Índex de mortalitat infantil ► 62,02 morts per 1.000 naixements vius (1999)

Esperança de vida en néixer ► 61,25 anys; homes: 59,6 anys; dones: 62,9 anys (1997)

Índex de fecunditat ► 4,4 fills per dona (1997)

POBLACIÓ INDÍGENA DE BOLÍVIA ▶

Segons diversos estudis, podem fer les següents constatacions:

- ▶ En base a l'ingrés per càpita, Bolívia és un dels països més pobres d'Amèrica Llatina.
- ▶ Els indígenes estan sobrerrepresentats entre els pobres i els extremadament pobres. Entre la població indígena el 64,3% viu per sota el llindar de la pobresa, en comparació al 48,1% de la població no indígena.
- ▶ Els principals grups ètnics de Bolívia són els quítxua i els aimara de l'altiplà.
- ▶ El 5% de la població d'ascendència espanyola de Bolívia domina econòmicament, culturalment i políticament el país, i una gran part de la població és d'origen mixt: descendent d'indígenes i d'espanyols.
- ▶ La majoria d'indígenes que no són quítxua o aimara han optat per no incorporar-se a la vida del país. Pertanyen a diferents grups i resideixen a la selva o a les terres baixes. Tenen la seva pròpia llengua i cultura característiques i parlen espanyol com a segon idioma, o no el parlen en alguns casos (indígenes monolingües).
- ▶ Les diverses organitzacions indígenes, agrupades majoritàriament entorn la Central de Pueblos i Comunidades Indígenas del Oriente Boliviano (CIDOB), consideren com a punts clau a tenir en compte a l'hora de millorar la situació de la població indígena i superar la seva condició de pobres els següents: educació, salut, recursos financers, representativitat política i progrés de la dona.
- ▶ La majoria d'indígenes viuen de l'agricultura, encara que els importants percentatges que viuen a la ciutat treballen en la venda ambulants i feines esporàdiques. Ha existit i existeix un gran èxode rural cap a la ciutat.
- ▶ Els indígenes tenen una probabilitat del 16% més de ser pobres que els no indígenes.
- ▶ En les àrees urbanes els ingressos mitjans dels indígenes estan clarament per sota dels ingressos dels no indígenes. Les àrees pobres de ciutats com La Paz, Potosí, Cochabamba o Santa Cruz estan habitades per indígenes immigrants que troben treball en els sectors més marginals.
- ▶ Una anàlisi recent dels determinants de pobresa a Bolívia ha mostrat que el que defineix majoritàriament una persona pobre és la feina i l'etnicitat. Per tant, els orígens, l'educació i l'ocupació són factors importants a l'hora d'explicar la pobresa a Bolívia.
- ▶ La incidència de la pobresa entre les persones que parlen almenys una llengua indígena és molt major que en el cas dels que són monolingües en espanyol.
- ▶ Per al mateix nivell d'escolaritat, experiència i hores treballades, els treballadors indígenes perceben sempre un sou menor que els treballadors no indígenes.
- ▶ Les persones bilingües tenen més probabilitats de tenir una segona ocupació i treballen més hores a la setmana que els no indígenes; però els ingressos laborals dels treballadors indígenes bilingües són menys de dues terceres parts inferiors als de les persones no indígenes.
- ▶ Les dones indígenes guanyen molt menys que les no indígenes i, en termes generals, les dones indígenes constitueixen el grup més desfavorit de la societat boliviana urbana.
- ▶ Les dones indígenes tenen més fills i pateixen una major mortalitat infantil que les dones no indígenes.
- ▶ La major part dels homes i dones indígenes no han completat l'e-

ducació primària, fet que indica que entre aquests grups l'analfabetisme pot ser molt elevat.

- ▶ Un percentatge molt alt d'homes no indígenes tenen educació universitària i una elevada proporció de dones no indígenes han completat l'educació primària i secundària, en comparació amb els homes i les dones indígenes.
- ▶ Hi ha una clara correlació entre els anys d'educació cursats i l'origen indígena, i entre els anys d'educació cursats i la categoria de pobresa, fet que confirma que les persones amb menys educació guanyen menys diners que les altres.
- ▶ Entre els joves no indígenes, els homes i les dones participen d'igual forma en l'educació primària, mentre que en el cas dels indígenes els varons hi participen més que les nenes.

Nivells mitjans d'ingressos per càpita (bolivianos per persona i més)

	Indígenes monolingües	Indígenes bilingües	No indígenes	Tots
Tots	76,7	99,9	154,4	139,0
No pobres	175,2	193,8	252,5	240,1
Pobres	44,7	46,4	48,7	47,9
Extremadament pobres	27,6	25,8	26,0	26,0

Font ▶ Psacharopoulos, G. i Patrinos, H. Anthony (1998) *Las Poblaciones indígenas i la pobreza en América Latina*. Washington: Banco Mundial.

Fonts ▶ Psacharopoulos, G. i Patrinos, H. Anthony (1998) *Las Poblaciones indígenas i la pobreza en América Latina*. Washington: Banco Mundial.
 Weaver, W. (1996) *Altiplano and Oriente: a Comparative Look at Indigenous Social Movements in Bolivia*, Johns Hopkins University (document de treball).
 Mugarik Gabe (1999) *Pueblos indígenas*. CDRom *CIA World Factbook 1999*
[\[www.odci.gov/cia/publications/factbook/bl/\]](http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/bl/)
Britannica Book of the Year
Summer Institute of Linguistic [\[www.sil.org\]](http://www.sil.org)

dCIDOB 76. **Pobles indígenes d'Amèrica.**

Selecció de Documents de la Base de Dades CIDOB.

Selecció de Documents de la Base de Dades CIDOB

↳ 75.1(2.1)4 / HISPANAMÉRICA, SUS RAZAS Y CIVILIZACIONES

Edmund Stephen Urbanski

Eliseo Torres & Sons, 1972 / New York ; pp: 7-325

↳ 75.10(2.1)1 / LAS CIVILIZACIONES PREHISPÁNICAS DE AMÉRICA

Salvador Canals Frau

Editorial Sudamericana, 1973 / Buenos Aires ; pp: 7-647

↳ 75.5 (2.1)1 / ANTROPOLOGÍA DE LOS PUEBLOS IBEROAMERICANOS

Juan Comas

Labor, 1974 / Barcelona ; pp: 5-223

↳ Am.I. 1/90 / POLÍTICA INDIGENISTA (1991-1995)

Instituto Indigenista Interamericano

América indígena, 1, 1990 / México ; pp: 8-139

↳ Am.I. 1-2/92 / LA SITUACIÓN Y LOS DERECHOS DE LOS PUEBLOS INDÍGENAS DE AMÉRICA

Rodolfo Stavenhagen

Instituto Indigenista Interamericano / *América indígena*, 1-2, 1992 / México ; pp: 63-118

↳ R-CEPAL 51/93 / LOS PUEBLOS INDÍGENAS Y LA MODERNIDAD

John Durston

Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL) / *Revista de la CEPAL*, 51, 1993 / Santiago de Chile ; pp: 89-100

↳ IRIPAZ-EI 8/93 / REFLEXIONES EN TORNO A LA PROBLEMÁTICA DE LA REALIDAD INDÍGENA

Rodolfo Stavenhagen

Instituto de Relaciones Internacionales y de Investigaciones para la Paz (IRIPAZ) / *Estudios internacionales*, 8, 1993 / Guatemala ; pp: 134-138

↳ M.R.G. 3/94 / THE MAYA OF GUATEMALA

Phillip Wearne

Minority Rights Group International / *Minority Rights Group*, 3, 1994 / London ; pp: 1-50

↳ SODEPAZ-AAL 14/94 / MÉXICO: LOS INDÍGENAS Y LAS CLASES DIRIGENTES

Margarita Briones Moya

Solidaridad para el Desarrollo y la Paz (SODEPAZ) / *África-América Latina cuadernos*, 14, 1994 / Madrid ; pp: 105-121

↳ C.A.L. 17/94 / NOIRS, INDIENS ET CRÉOLES EN AMÉRIQUE LATINE ET AUX ANTILLES:

IDENTITÉ SOCIALE ET ACTION COLLECTIVE

Institut des Hautes Études de l'Amérique Latine (IHEAL)

Cahiers des Amériques Latines, 17, 1994 / Paris ; pp: 53-64

↳ Redial 5/94 / PRODUCCIÓN BIBLIOGRÁFICA ESPAÑOLA SOBRE MEDIO AMBIENTE Y

PUEBLOS INDÍGENAS EN AMÉRICA LATINA: ARTÍCULOS, PONENCIAS Y TESIS

Luis Rodríguez Yunta ; Angela Sorti Rojo

Red Europea de Información y Documentación sobre América Latina (REDIAL) / *Redial*, 5, 1994 / Paris ; pp: 47-53

↳ Am.I. 3/95 / EL DILEMA DE LA EDUCACIÓN INDÍGENA: DESINDIANIZAR O FORTALECER LA ETNICIDAD

Alberto Cheng Hurtado

Instituto Indigenista Interamericano / *América indígena*, 3, 1995 / México ; pp: 35-65

↳ Dev.Ch. 3/95 / DISMANTLING THE DIVIDE BETWEEN INDIGENOUS AND SCIENTIFIC

KNOWLEDGE

Arun Agrawal

Institute of Social Studies (ODI) / *Development and change*, 3, 1995 / Oxford ; pp: 413-439

↳ Am.I. 1-2/95 / LOS MAYAS ACTUALES: IDENTIDAD E HISTORIA

José Alejos García

Instituto Indigenista Interamericano / *América indígena*, 1-2, 1995 / México ; pp: 37-63

↳ Am.I. 1-2/95 / MOVIMIENTOS ETNOLÓGICOS Y AUTONOMÍAS INDÍGENAS EN MÉXICO

Miguel Alberto Bartolomé

Instituto Indigenista Interamericano / *América indígena*, 1-2/95 / México ; pp: 361-382

↳ E.Pol. 9/95 / LA POLITIZACIÓN DE LOS INDÍGENAS EN EL ECUADOR

Jorge León T.

Fundación Hogar del Empleado (FUHEM) ; Centro de Investigación para la Paz (CIP) / *Ecología política*, 9, 1995 / Madrid ; pp: 141-148

↳ Am.I. 1-2/95 / LOS PUEBLOS INDIOS DE CHIAPAS

Andrés Fábregas Puig

Instituto Indigenista Interamericano / *América indígena*, 1-2, 1995 / México ; pp: 11-36

↳ L.A.P. 2/96 / ETHNICITY AND CLASS IN LATIN AMERICA

Michael Kearney and Rodolfo Stavenhagen (coords.)

Latin American perspectives, 2, 1996 / London ; pp: 2-96

↳ IDOC-1 4/96 / INDIGENOUS KNOWLEDGE, NATURAL RESOURCE PLANNING AND BIO-

DIVERSITY

S.O. Titilola

International Documentation and Communication Centre (IDOC) / *IDOC internazionale*, 4, 1996 / Roma ; pp: 37-45

↳ Dev.Po. 1/96 / MOVING THE INDIGENOUS KNOWLEDGE DEBATE FORWARD?

John Thompson

Overseas Development Institute (ODI) / *Development policy review*, 1/96 / Oxford ; pp: 105-112

↳ Glo.Go. 1/96 / PROSPECTS FOR SELF-DETERMINATION OF INDIGENOUS PEOPLES IN

LATIN AMERICA: QUESTIONS OF LAW AND PRACTICE

Global governance, 1, 1996 / Colorado ; pp: 43-64

↳ B.L.C. 63/97 / THE GEOGRAPHIES OF INDIGENOUS SELF-REPRESENTATION IN ECUA-

DOR: HYBRIDITY, GENDER AND RESISTANCE

Sarah A. Radcliffe

Centro de Estudios y Documentación Latinoamericanas (CEDLA) / *European review of Latin American and Caribbean studies*, 63, 1997 / Amsterdam ; pp: 9-27

↳ R-CEPAL 62/97 / LAS ORGANIZACIONES INDÍGENAS: ACTORES EMERGENTES EN AMÉ-

RICA LATINA

Rodolfo Stavenhagen

Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL) / *Revista de la CEPAL*, 62, 1997 / Santiago de Chile ; pp: 61-73

↳ CHR-H.R.F.S. 9/97 / THE RIGHTS OF INDIGENOUS PEOPLES

Centre for Human Rights, United Nations

Human Rights fact sheet, 9, 1997 / Geneva ; pp: 3-39

↳ 39903-L / DERECHOS DE LOS PUEBLOS INDÍGENAS

Josu Legarreta (dir.)

Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco, 1998 / Vitoria-Gasteiz ; pp: 9-710

↳ D+C 4/98 / UNA PRESENCIA DE CRECIENTE IMPORTANCIA: LOS PUEBLOS

INDÍGENAS Y EL DESARROLLO EN AMÉRICA LATINA Y EL CARIBE: EL PAPEL DEL

FONDO INDÍGENA

Víctor Hugo Cárdenas Conde

Fundación Alemana para el Desarrollo Internacional (DSE) / *Desarrollo y cooperación*, 4, 1998 / Berlín ; pp: 24-27

↳ SEPLA-ALH 19/98 / ZAPATISTAS. DE LA REVOLUCIÓN A LA POLÍTICA DE LA IDEN-

TIDAD

Pedro Pítarch

Seminario de Estudios Políticos sobre Latinoamérica (SEPLA) / *América Latina hoy*, 19,

1998 / Salamanca ; pp: 5-11

↳ 39904-L / LAS POBLACIONES INDÍGENAS Y LA POBREZA EN AMÉRICA LATINA:

ESTUDIO EMPÍRICO

George Psacharopoulos ; Harry Anthony Patrinos (comps.)

Banco Mundial, 1999 / Washington ; pp: XIII-XVII, 1-252